

Božidar Flajšman*

Vinceremo, videt čemo: Okupacijske meje v Beli krajini 1941–1945**

V času druge svetovne vojne so si štirje okupacijski režimi, nemški, italijanski, madžarski in režim ustaške Neodvisne države Hrvaške, Slovence razdelili med različne državne entitete ter jih v etničnem smislu obsodili na smrt.

»Kdo bo dobil kateri del jugoslovanskega ozemlja, je določil Hitler sam, večinoma že 27. marca, dokončno pa 3. in 12. aprila 1941. Sestanek med nemškim in italijanskim zunanjim ministrom 21. in 22. aprila na Dunaju, je obravnaval le italijanske želje ali pripombe k Hitlerjevi določitvi /.../.«¹ »Zaradi partizanskega upora je narod preživel, čeprav je bil namenjen uničenju.«²

Italijani so po zidovih pisali VINCEREMO – ZMAGALI BOMO.³ Po pričevanju Antona Stipaniča pa so belokranjski antifašisti dodali VIDET ČEMO.⁴

* dr. Božidar Flajšman, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, bozidar.jozef.flajšman@ff.uni-lj.si

** Prispevek je nastal v okviru nacionalnega raziskovalnega projekta »Napravite mi to deželo nemško ... italijansko ... madžarsko ... hrvaško! Vloga okupacijskih meja v raznarodovalni politiki in življenju slovenskega prebivalstva« (J6-8248), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS). Prispeva tudi k nacionalnemu raziskovalnemu programu Slovenska zgodovina (P6-0235), ki ga prav tako financira ARRS.

1 Ferenc, 2006, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno: Izbrana dela* 1, 72.

2 Repe, *S puško in knjigo*, 19, 330.

3 Zgodovinar Andrej Vovko je v knjigi *Nasmejana zgodovina* zapisal, da so Italijani med okupacijo zelo cenili tiste, ki so se prostovoljno odločili za učenje italijanščine. Zapisal je naslednji primer: »Tako so v Beli krajini zelo upoštevali nekega slovenskega uradnika, ki jih je lepo pozdravljal z njihovim pozdravom »Vinceremo!« (Zmagali bomo!), le da je mož pozdrav »slabo izgovarjal«: »Vincežremo!« Ko jim je neki manj zavedni Slovenec ta pozdrav točno prevedel, je bilo uradnikove priljubljenosti pri Italijanih seveda takoj konec.« Vovko, *Nasmejana zgodovina. Popotovanje skozi čas v 189 nasmejih*, 190. Poleg napisa VINCEREMO je na fasadi nekdanjega župnišča na Sinjem Vrhu viden še kasneje dodan napis KMETIJSKA ZADRUGA SINJI VRH. Ta isti napis najdemo tudi na zunanji steni, kjer je vhod, zraven pa še napisa W TITO in W STALIN. Napis VINCEREMO je bil napisan v času italijanske okupacije – maj 1941 do 8. september 1943, ko so Italijani imeli na Sinjem Vrhu svojo postojanko. Napisa W TITO in W STALIN sta bila napisana po italijanski okupaciji, se pravi po 8. septembru 1943. Napis KMETIJSKA ZADRUGA SINJI VRH pa je bil napisan v povojnem obdobju, ko se je ustanavljalo kmetijske zadruge. Glej tudi: Štangelj, »Vinceremo-vincežremo!« <http://zgodovina.si/vinceremo-vincežremo/>

4 Intervju z Antonom Stipaničem, Vinceremo Videt čemo. https://youtu.be/dmSKMLqAF_s (Ogled januar 2020)

Slika 1: V vasi Sinji Vrh pri Vinici je na fasadi nekdanjega župnišča še viden italijanski napis VINCEREMO, 24. marec 2018.

Italijanska okupacijska cona, poimenovana Provincia di Lubiana (Ljubljanska pokrajina), je zajemala Notranjsko, Ljubljano, večji del Dolenjske in Belo krajino oziroma območje sreza Črnomelj. Okupirali so jo spomladi 1941.⁵

Slika 2: Italijanska vojska v Metliki, tik ob mejnem prehodu čez reko Kolpo, 26. oktober 1942.

5 Italijanska vojska je 4. 5. 1941 v paradi vkorakala v Metliko. Rus, Kronika mesta Metlike II., 15.

Po kopnem je ta meja potekala od Trdinovega vrha ali cerkve sv. Jere do izliva Kamenice v Kolpo pri Božakovem in nato ob Kolpi navzgor do Predgrada. Že pred letom 1941 je srez Črnomelj (oziroma Bela krajina) obsegal tudi takratno občino Radatovići v Žumberku, zato so tudi to območje leta 1941 v celoti okupirali Italijani.⁶ Ob italijanski okupaciji je tako meja Dravske banovine postala tudi meja med fašistično Italijo in ustaško Hrvaško.

Prihod okupatorske vojske je bil sprejet na različne načine. Po pričevanju Marije Starešinič s Preloke je preloški župnik Jože Pokorn dekletom dejal:

»Dekleta, zdaj so v Preloki tuji ljudje, ki nosijo uniforme. Ako bo šla katera s temi fanti plesat, ali da bi se z njimi družila, ona ni vredna, da bi jo po vojni en slovenski fant povohal, ni vredna, da jo obsije slovensko sonce.«⁷

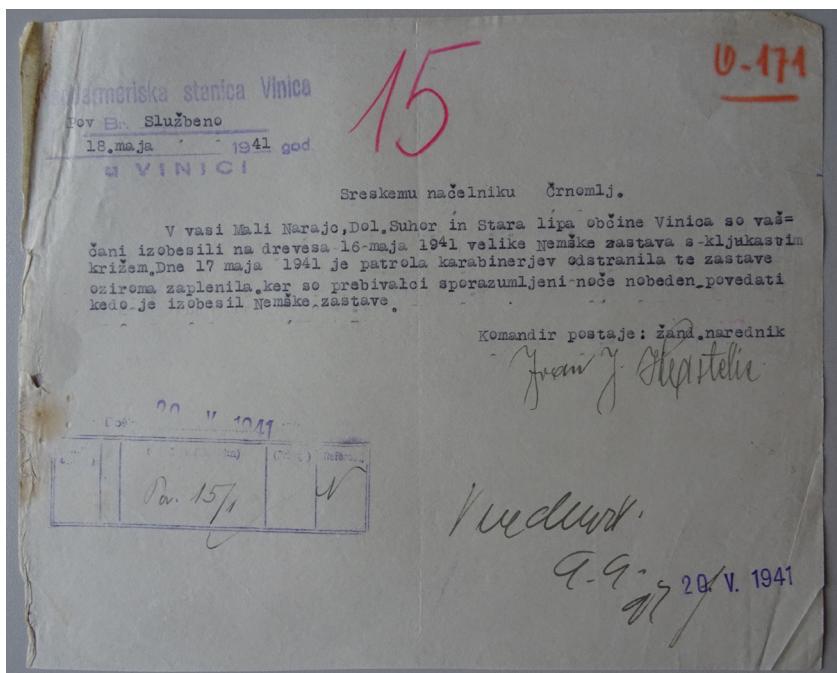
Slika 3: Župnik Jože Pokorn z dekleti iz Preloke, 25. marec 1942.
Marija Starešinič stoji v drugi vrsti (četrt z leve).

V nekaterih vaseh so neznanci 16. maja 1941 obesili nemške zastave: v Malem Nerajcu, Dol. Suhorju in Stari Lipi v občini Vinica, kot je razvidno iz dopisa Žandarmerijske stanice v Vinici sreskemu načelniku v Črnomlju.⁸

6 Krajevni leksikon Dravske banovine, 129.

7 Intervju z Marijo Starešinič, Ni vredna, da jo obsije slovensko sonce, <https://youtu.be/xuVmLPmkVgw> (Ogled januar 2020)

8 SI AS, 1790, škatla 5, mapa 4. Dopis Žandarmerijske stanice v Vinici sreskemu načelniku v Črnomlju, 18. 5. 1941.

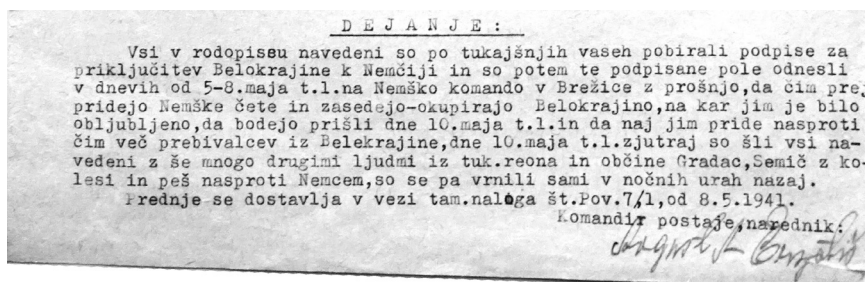
Slika 4: Dopis Žandarmerijske postaje v Vinici sreskemu načelniku v Črnomlju, 18. maj. 1941.

Posamezniki so maja 1941 začeli zbirati podpise za priključitev Bele krajine (sreza Črnomelj) k Nemčiji. Iz poročila Žandarmerijske postaje Dolnji Suhor je razvidno, da je 20 posameznikov iz vasi v okolici Suhorja zbiralo tovrstne podpise. Skupaj z občani občine Gradac in Semič so jih v dnevih od 5. do 8. maja 1941 odnesli na nemško komando v Brežice, na katero so naslovili tudi prošnjo, da Nemci čim prej zasedejo oz. okupirajo Belo krajino. To se ni zgodilo, čeprav so jim Nemci zatrdili, da bodo prišli 10. maja, kot piše v omenjenem poročilu.⁹ Vzrok, da so nekateri želeli pod Nemčijo, je Belokranjec Anton Stipanič pojasnil takole:

» Vsi so se Italijanov bali, ker so stari ljudje večinoma sodelovali v prvi svetovni vojni, bili so tudi na italijanski fronti in niso marali Italijanov. Če sem čisto iskren, če že okupator, potem so Nemci boljši od Italijanov. Veliko ljudi je delalo v Nemčiji in so dobro služili, pošiljali so denar domov, med njimi je bil tudi moj oče.«¹⁰

9 AS 1790, škatla 5, mapa 4, Žandarmerijska stanica Dol. Suhor, Br. 79, 12. 5. 1941, Prijava sreskemu načelstvu Črnomelj.

10 Intervju z Antonom Stipaničem, Vinceremo Videt čemo, https://youtu.be/dmSKMLqAF_s, (Ogled januar 2020)

Slika 5: Zbiranje podpisov za priključitev Bele krajine k Nemčiji. Izsek iz prijave Žandarm-erijske stanice Dol. Suhor, br. 79, 12. maj 1941, sreskemu načelstvu v Črnomlju. V originalnem dokumentu je nad tem komentarjem seznam s podatki o dvajsetih podpisnikih.

Medtem, ko so nekateri obešali nemške zastave in zbirali podpise, da bi se Bela krajina priključila Nemčiji, pa so po besedah Marije Jelenič nekateri Viničani za praznovanje 1. maja pripravili veliko rusko zastavo (za zvonik cerkve na Žežlju pri Vinici) in 50 malih papirnatih zastav s srpom in kladivom.¹¹

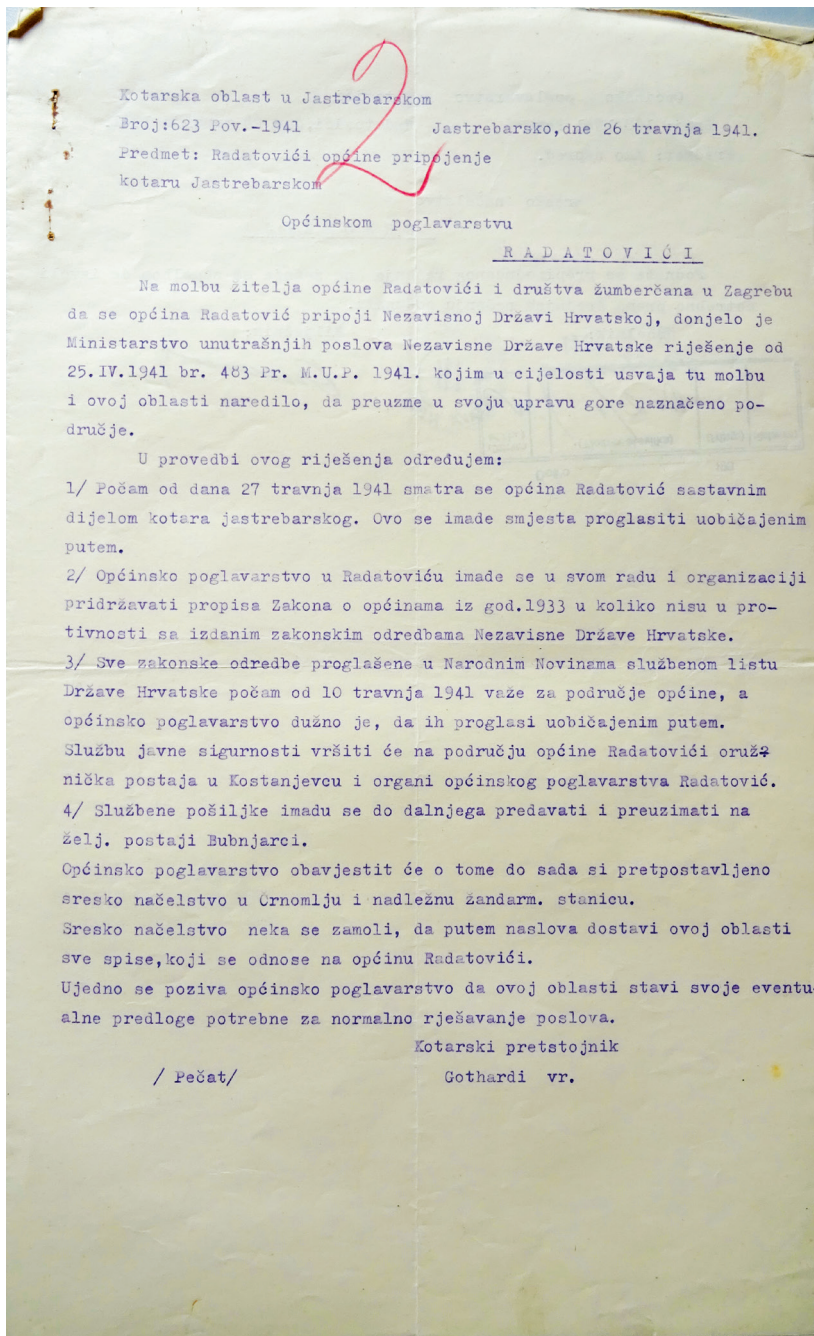
Bilo je še nekaj drugih zapletov, da meja ne bi potekala tako, kot je bilo odločeno na najvišjih inštancah. Kotarska oblast v Jastrebarskem je tako obvestila Občino Radatovići, da jo je Ministrstvo za notranje zadeve NDH na željo prebivalcev Radatovičev in društva Žumberčanov iz Zagreba (riješeno od 25. 4. 1941 br. 483 Pr. M.U.P. 1941) priključilo NDH.¹² V arhivih ni zaslediti dokumenta, ki bi potrjeval takšno željo krajanov Radatovičev. Kot bomo videli iz ostalih dokumentov in pričevanj, je bila zgodba očitno povsem drugačna.

Kraljevi civilni komisariat za zasedeno slovensko ozemlje je 3. maja 1941 s pismom osebno odgovoril okrajnemu glavarju v Črnomlju, da je bilo z odlokom »*zasedeno slovensko ozemlje proglašeno kot integralni del Kraljevine Italije in tvori Ljubljansko provinco. Črnomaljski srez je v vsej svoji celoti del imenovane province.*«¹³ Kaže, da se je nato zadeva tudi zaključila, čeprav so sledili še zapleti z razmejitveno komisijo, ki naj bi na terenu določila mejo med Italijo in NDH. V poročilu občine Radatovići 5. novembra 1941 piše, da je bila razmejitvena komisija NDH v Radatovičih 21. oktobra 1941 predvsem zaradi propagande, ne pa zaradi topografije oz. razmejitvenega dela med Kraljevino Italijo in NDH. V poročilu lahko preberemo, da jih je zanimalo le

11 Intervju z Marijo Jelenič, Marija Jelenič, <https://youtu.be/-QrhQ9Y1MhA> (Ogled januar 2020)

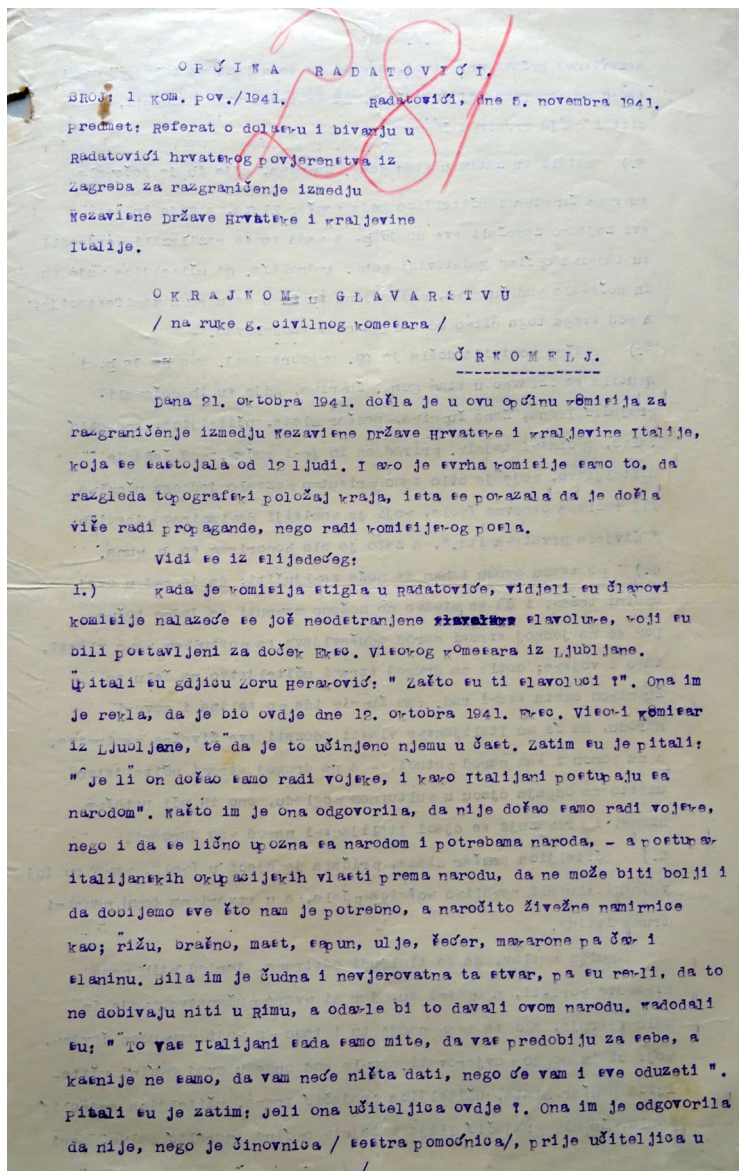
12 SI AS 1790, škatla 5, mapa 2. Kotarska oblast u Jastrebarskom, Broj: 623, Pov.-1941. Jastrebarsko, dne 26 travnja 1941. Predmet: Radatovići općine pripojenje kotaru Jastrebarskom.

13 SI AS 1790, škatla 5, mapa 2. Kr. Civilni komisariat za zasedeno slovensko ozemlje v Ljubljani, I. No.216/1, Ljubljana, dne 3. maja 1941. Radatovići, občina v sestavi sreza Črnomelj. Občino Radatovići je visoki komisar za Ljubljansko pokrajino z odredbo št. 21 dne 9. maja 1941 priključil tej pokrajini. Glej Službeni list za Ljubljansko pokrajino, št. 39, 14. 5. 1941. Ferenc, Fašisti brez krinke, dokumenti 1941–42, 315.

Slika 6: Občina Radatovići je spadala v srez Črnomelj. Kotarska oblast v Jastrebarskem je obvestila Občino Radatovići, da jo je Ministrstvo za notranje zadeve NDH na željo prebivalcev Radatovičev in Društva Žumberčanov iz Zagreba priključilo NDH.

razpoloženje ljudi, denimo, zakaj je bil v Radatovičih postavljen slavolok v čast visokega komisarja iz Ljubljane in podobno.¹⁴

Slika 7: Prva stran referata občine Radatoviči o obisku razmejitvene komisije NDH v Radatovičih, 5. november 1941.

14 SI AS 1790, škatla 3, mapa 1. Občina Radatoviči, Broj:1 kom. pov./1941, Radatoviči, dne 5. novembra 1941. Predmet: referat o dolasku i bivanju u Radatoviči hrvatskog povjerenišva iz Zagreba za razgraničenje između Nezavisne države Hrvatske i Kraljevine Italije.

Hrvaške zahteve po Žumberku je v svojem dopisovanju z italijanskim poslanikom v Zagrebu Casertanom zapisal tudi hrvaški zunanji minister Mladen Lorković. Lorković je opozarjal, da je Žumberak del Hrvaške, ki je s priključitvijo zasedenih ozemelj k Italiji 3. maja 1941 tja prišel neupravičeno. Casertano je Lorkovića v prvem odgovoru zavrnil, da večji popravki mejne črte niso mogoči. Možne so le manjše spremembe pri postavljanju posameznih mejnih kamnov. V daljšem odgovoru je Lorković povzel zgodovinski razvoj pripadnosti Radatovičev v nekaj desetletjih pred letom 1941. Opozoril je, da je bilo marca 1941 že dogovorjeno za prestavitev občine Radatovići iz okraja Črnomelj v okraj Jastrebarsko. Zaradi vojne do tega potem ni prišlo. Po Lorkoviću naj bi bilo prebivalstvo občine Radatovići »izključivo hrvatske narodnosti«. Tam naj bi po njegovem živelo 1945 Hrvatov in 36 Slovencev. Poleg Radatovičev je omenjal tudi Marindol, ki je na zemljevidih označen kot ozemlje znotraj Italije, a je bil pred tem v okviru Hrvaške.¹⁵ Med vojno je ostal v okviru okupirane Slovenije.

O takratnem razpoloženju ljudi v občini Radatovići, je nekdanji partizan Gabre Bogdanovič iz Radatovičev, sedaj živi v Domu starejših občanov Črnomelj, med drugim povedal: *»Bil pa je strah, da bi ustaši prišli /.../ ustaši so znali, da so bili Radatovići opredeljeni za NOB, Žumberčani smo bili sovražniki NDH.«*¹⁶

O koristnosti meje pa je partizan, Žumberčan Janko (Janta) Goleš iz Vukšičev pri Radatovičih, dejal: *»Meja nam je puno koristila, da nije NDH smio tu doći – vojska, jer oni su znali ko smo mi, i da se tu stvara ustanak. Korijeni so naši pravoslavni.«*¹⁷

Ilija Strahinič iz Doljanov v Žumberku je povedal podobno; tu je večinsko živelo srbsko prebivalstvo grko-katoliške vere. Imeli so srečo, ker so prišli pod italijansko okupirano področje. Starejši so pripovedovali, da so se na sami meji pojavili letaki, na katerih je pisalo: *»Ko mi pridemo, bo vsaka bukva imela svojo glavo.«* To so sporočali ustaši. Ljudje so se tedaj tega bali, na srečo pa niso uspeli priti.¹⁸ Radatovići, slovenska vas s srbskim prebivalstvom, je med vojno imela srečo, ker je pripadla Italiji, saj bi sicer gotovo doživela ustaški pogrom.

Kmalu se je razvilo močno partizansko gibanje. V Arhivu Republike Slovenije hranijo poročila, kako so ljudje kar čez noč izginjali oziroma odhajali v partizane. V obvestilu občine Radatovići Okrajnemu glavarstvu Črnomelj je zapisano, da so: *»/.../ v noči od 29 na 30. juna 1942, nestali ovdašnji pisari Živković Nikola i Bogdanović Gabre.«*¹⁹

15 Dopisovanje med Lokovićem in Casertanom je objavljeno v MEĐUNARODNI UGOVORI 1941, NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA, MINISTARSTVO VANJSKIH POSLOVA, leto tiska ni navedeno, str. 115–122.

16 Intervju z Gabretom Bogdanovičem, še danes obžalujejo, <https://youtu.be/jCP2TTePVvo> (Ogled januar 2020)

17 Intervju z Jankom (Janto) Golešem, Meja nam je koristila, <https://youtu.be/B9ejRZckQ0U> (Ogled januar 2020)

18 Intervju z Ilijo Stahiničem, RadatovićiVsaka bukev bo imela svojo glavo, https://youtu.be/1dq_69vKHPY (Ogled januar 2020)

19 SI AS 1790, škatla 3, mapa 2. Občina Radatovići. Broj: 38 Pov. /1942. Radatovići, dne 1. jula 1942. Predmet: Živković Nikola i Bogdanović Gabre, općinski pisari, nestali.

Slika 8: V Radatovičih spominja na italijansko okupacijo cev italijanskega topa, ki se nahaja na dvorišču ene od hiš, pa tudi ostanek bunkerja, ki je sedaj del gasilskega doma.

V poročilu Občine Metlika 25. junija 1942 Okrajnemu glavarstvu Črnomelj pa lahko preberemo, »da so dne 10. t. m. iz teritorija naše občine t. j. iz Metlike neznano kam izginile naslednje imenovane 4 osebe in sicer: Fux Emanuel /.../, Brožič Jože /.../, Jurajevčič Olga /.../, Fir Alojzija /.../«. ²⁰

Zvonko Rus navaja, da so 16. junija 1942 v partizane odšli Slavka Firova, Jože Brožič, Martina Ivec, Zinka Majzelj, Toni Okorn, Toni Črnič, Manek Fux in Olga Jurajevčič. Zvezo za odhod v partizane jim je priskrbel kaplan Norbert Klemen. Toni Črnič je pred odhodom na domači hiši »popravlil« italijanski napis TUTI PER UNO – UNO PER TUTI (Vsi za enega – eden za vse) tako, da se je bralo: TUTI PER UNO PORCO – UNO PER TUTI PORCHI (Vsi za enega prasca – eden za vse prasce). ²¹

V italijanskem zapisniku sestanka, ki je bil 8. aprila 1942 pri poveljniku XI. armadnega zbora z eksclenco visokim komisarjem za Ljubljansko pokrajino, je mogoče prebrati, da so razpravljali tudi o koristnosti oziroma nekoristnosti določenih postojank in o tem, kje bi bilo primerno ustanoviti nove postojanke. Razlog, zakaj je treba imeti postojanko v Radatovičih, so strnili v stavek:

20 SI AS 1790, škatla 5, mapa 4. Comune di Metlika-citta, Občina Metlika-mesto. No. 7 Ris, Metlika, dne 25 junija 1942. Okrajnemu glavarstvu Črnomelj.

21 Rus, Kronika mesta Metlike II, 38.

»Je občina, ki se upira hrvaški vladi – če bi jo prepustili, bi se a priori odrekli suverenosti nad krajem, ki je upravno del Ljubljanske pokrajine – tam je že ena enota.«²²

V istem zapisniku je tudi zapis o zaprtju meje med Slovenijo in Hrvaško. Visoki komisar je povedal, da je zmanjšal število pripadnikov karabinerjev, kr. finančne straže in obmejne milice, razporejenih ob nemški meji, da bi okrepil nadzor nad hrvaško mejo, potem pa dejal, da je sprejel ukrepe, med katerimi se nekateri že izvajajo: sekanje gozdov v pasu ob obmejni črti, in sicer v različni širini od 100 do 300 metrov; postavljanje žičnih ovir (pričakuje se pošiljke bodeče žice)²³; prepoved vožnje čez Kolpo povsod, kjer ni dovoljenih prehodov (zaplemba vseh čolnov, tudi hrvaških, če jih zalotijo v bližini italijanskega brega).²⁴

Zdravko Klanjšček navaja, da so okrog Gorjancev od nemško-italijanske demarkacijske črte do Suhorja Italijani razvrstili še venec belogardističnih postojank. Njihove posadke so bile najprej iz enega, potem pa iz dveh bataljonov Legije smrti. Dejstvo, da je italijanski okupator razporedil enote Legije smrti prav na pobočjih Gorjancev, da bi dolino Krke ločil od Žumberka, s tem pa tudi slovenske od hrvaških partizanskih enot, dokazuje, kolikšen pomen je pripisoval temu območju in kako se je bal njihovega tesnega sodelovanja.²⁵

Glede prihoda na mejno reko Kolpo pa je Martina (Tinčika) Jug dejala, da so se na začetku okupacije, posebej otroci, kopali na metliškem kopališču na Kolpi skupaj z italijanskimi vojaki in oficirji, kasneje pa so potrebovali prepustnice za prehod iz ožičene Metlike.²⁶

Dva prehoda iz ožičene Metlike sta bila pri Bračikovi hiši, eden v smeri Božakovega, drugi v smeri Karlovca. Po pričevanju Janka Bračike se je italijanska posadka nastanila v delu njihove hiše.²⁷

Italijani niso postavili bodeče žice ob mejni reki Kolpi, zavarovali so le mostove in druge objekte ob reki. So pa z žico in bunkerji v celoti ali deloma obdali svoje postojanke. V Beli krajini so bile 1. marca 1942 italijanske vojaške, karabinjerske, financarske in miličniške postojanke v krajih: Radatovići, Radovica, Krmačina, Božakovo, Rosalnice, Metlika, Bušinja vas, Suhor, Jugorje, Semič, Primostek, Podzemelj, Gradac, Krasinec,

22 Ferenc, Fašisti brez krinke, dokumenti 1941–1942, 315.

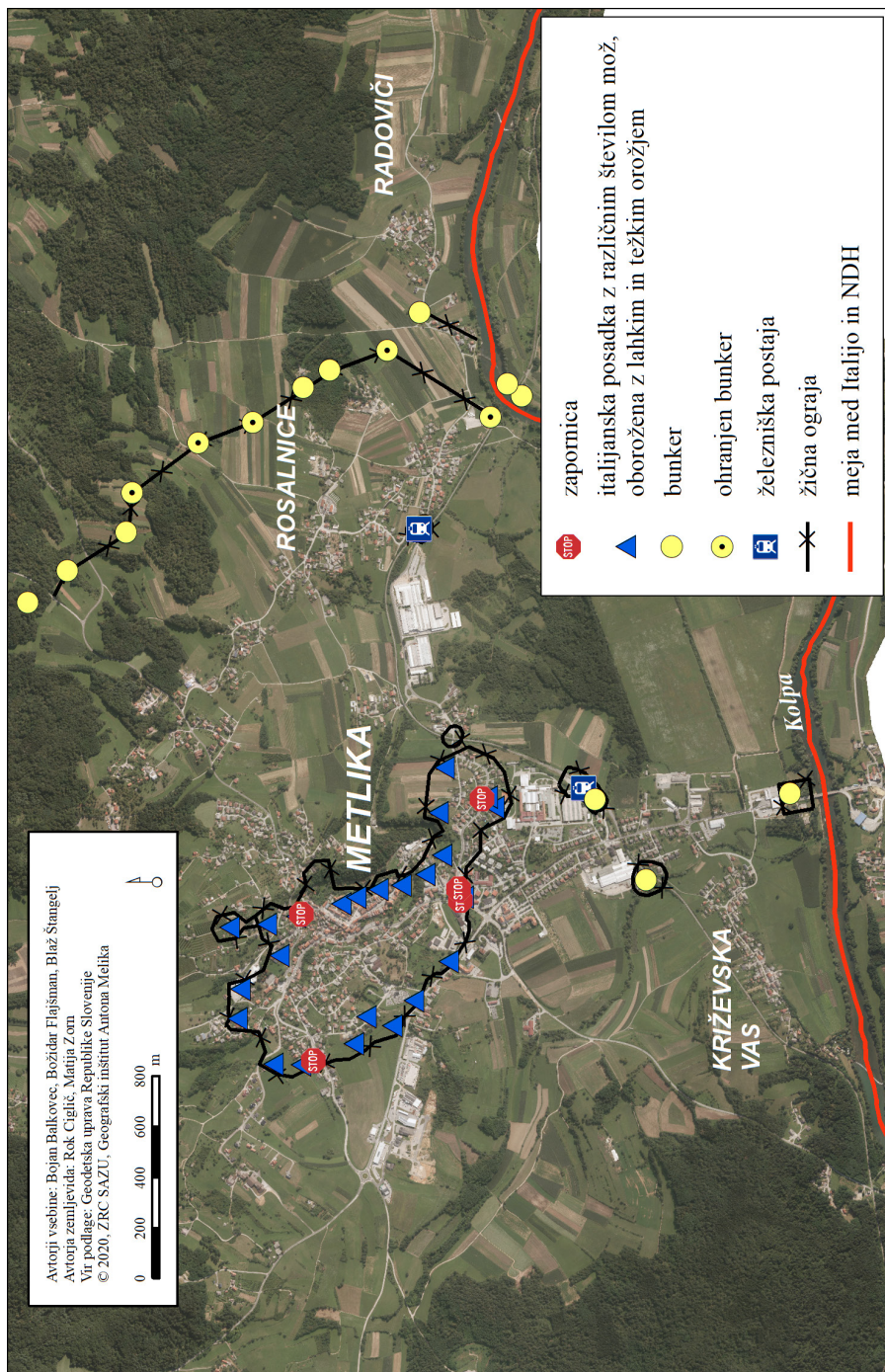
23 Italija je kapitulirala 9. septembra 1943, gradnjo bunkerjev in napenjanje bodeče žice pa so izvajali še avgusta 1943. Žabkar, Izpovedi, 89.

24 Prav tam, 316. Več v poglavju Italijanska zapora meje z Neodvisno državo Hrvaško v Beli krajini.

25 Zbornik: Žumberak-Gorjanci (1941–1945), Klanjšček, 129.

26 Intervju z Martino (Tinčiko) Jug, Hrvati niso smeli priti sem, https://youtu.be/szQsP0R_lrM (Ogled januar 2020)

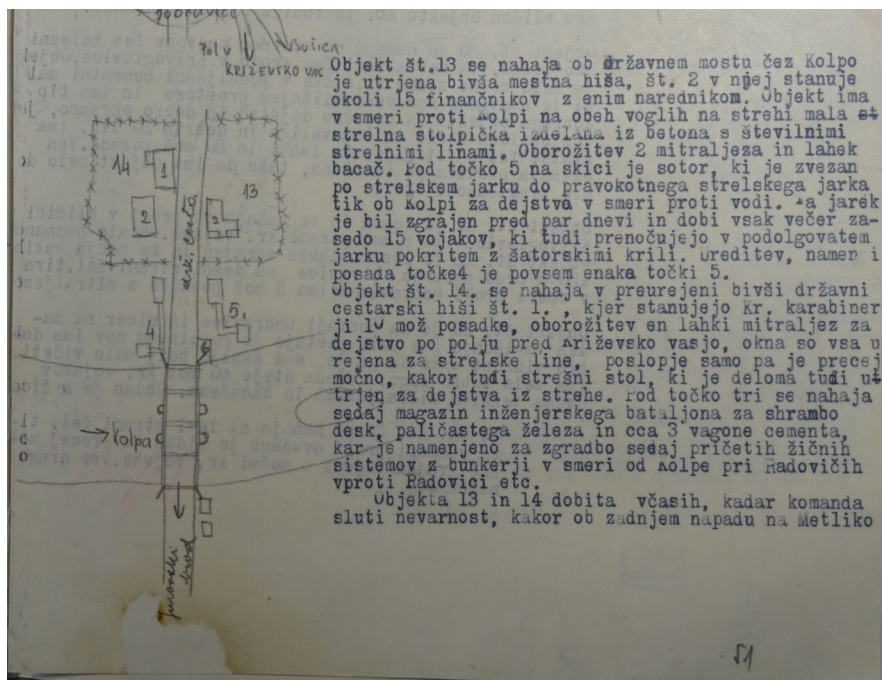
27 Intervju z Jankom Bračiko, Mama je nosila akumulatorje, <https://youtu.be/qmKT6eVRQ3Y> (Ogled januar 2020)

Slika 9: Zemljevid ožičene Metlike, izrisan na podlagi partizanskih skic. Na podlagi italijanskih načrtov in ostankov italijanskih bunkerjev je vrisan tudi del obrambne linije proti Neodvisni državi Hrvaški (NDH).

Slika 10: Italijanska vojska je hišo pri mostu čez Kolpo pri Metliki spremenila v bunker, november 1942.

Slika 11: Partizanska skica z opisom italijanske postojanke ob mostu čez Kolpo pri Metliki. V opisu navedena hiša št. 2 je prikazana na sliki št. 10. Del poročila partizanskih obveščevalcev o različnih italijanskih postojankah v Beli krajini, 19. avgust 1943.

Slika 12: Hrvaški domobran pred zapornico na hrvaški strani mostu čez Kolpo pri Metliki.

Črnomelj, Griblje, Pobrežje, Adlešiči, Miliči, Žuniči, Preloka, Zilje, Vinica, Dol. Suhor, Učakovci, Sinji Vrh, Damelj, Hrib, Kot, Stari trg, Dol, Laze in Predgrad.²⁸ Velika večina jih je bila ravno ob meji z NDH. Od večjih krajev sta bila v celoti ožičena Metlika in Semič²⁹, kar je razvidno tudi z ohranjenih partizanskih skic.³⁰ Verjetno je bil v celoti ožičen tudi Črnomelj, čeprav načrta v arhivu nismo našli, ohranjena pa so fotografije, ki okoli mesta in v mestu samem prikazujejo bunkerje in kobile z bodečo žico. Ožičena je bila tudi italijanska obmejna postojanka Stari trg ob Kolpi.³¹ Polič navaja, da so imeli takrat Italijani v Starem trgu ob Kolpi zaradi meje med Italijo in NDH, ki je tekla tu po reki Kolpi, stotnijo mejne milice z oddelkom na Sinjem Vrh, ki je s stotnijo mejne milice v Vinici varovala mejo od Marindola do Dola, vod finančne straže iz 3. čete IX.

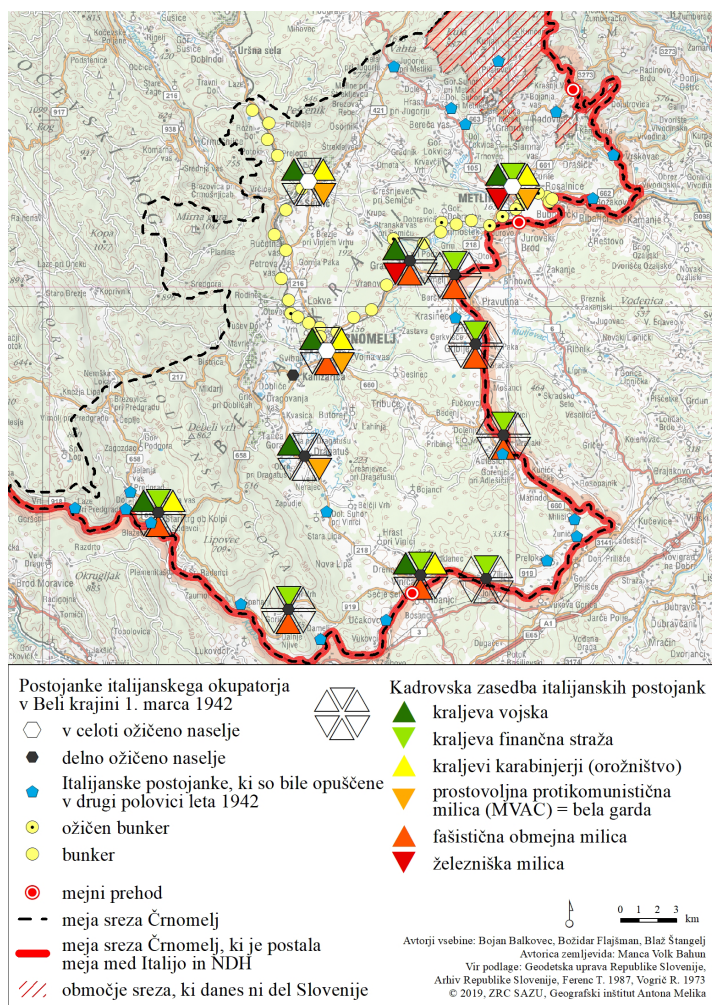
28 Ferenc, Fašisti brez krinke, dokumenti 1941–1942, 464.

29 Intervju z Ireno Plut in Marijo Pečavar, Semič v žici, <https://youtu.be/ybODI21albs> (Ogled januar 2020)
Intervju z Blažom Kočevarjem, Italijani so bili malo dobre volje, <https://youtu.be/ki1svs7D-9A> (Ogled januar 2020)
Intervju z Milanom in Albino Sonjo Štraus, Italijani so imeli svoj kotel, beli pa svoj kotel. <https://youtu.be/VOE4OXTxUcw> (Ogled januar 2020)

30 SI AS 1865, prva mapa.

31 Weiss, Napad na okupatorsko postojanko s Starem Trgu ob Kolpi 1. junij 1942, 25.

bataljona s sedežem čete v Kočevju in karabinjersko postajo, podrejeno karabinjerskemu predstojništvu v Črnomlju, skupno od 100 do 120 mo³².

Slika 13: Postojanke italijanskega okupatorja v Beli krajini 1. marca 1942.

Boris Anton Weiss je povedal, da so Italijani aprila 1941 okupirali Poljansko dolino. V šoli v Starem trgu so formirali postojanko. Glede meje na Kolpi pa:

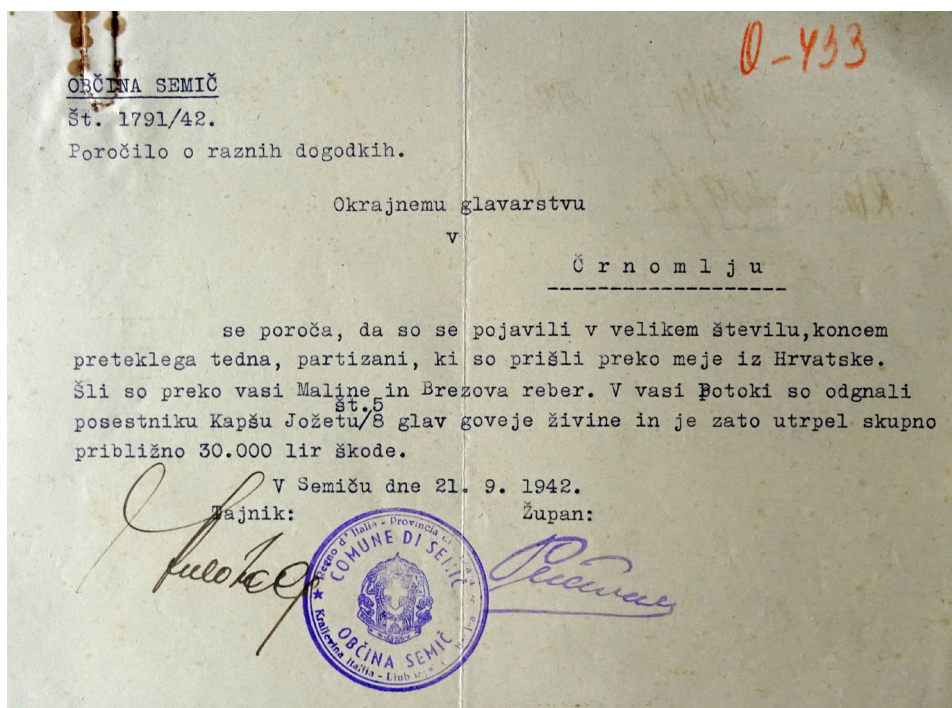
» Ob Kolpi, v skoraj vsaki vasi, so imeli (Italijani) svoje skupine. Ni mogoče reči postojanke, to so pravzaprav bili kontrolorji na meji. V skoro vsaki vasi je bilo deset Italijanov financerjev. Bili so vse nekje do maja 1942 leta, ko se je začel

32 Polič, Belokranjski odred, 158.

močnejše pojavljati odpor. Italijani so bili primorani, da iz teh vasi povlečejo svoje posadke in da se skoncentrirajo v Starem trgu. Tako, da od maja meseca naprej italijanskih vojakov v Poljanski dolini, razen v Starem trgu, ni bilo.«³³

Italijansko obmejno postojanko Stari trg ob Kolpi so partizani napadli 1. junija 1942.³⁴ Tisto pomlad je bil to prvi večji napad partizanskih enot na utrjeno sovražno postojanko v Sloveniji. Prav zato je imel nekaj napak in šibkosti, kar je tudi povzročilo, da ni uspel popolnoma uničiti oz. zajeti sovražne postojanke.³⁵

Umik italijanske vojske neposredno od meje pa je partizanskim enotam nedvomno omogočil njihovo lažje prehajanje. O enem od takšnih prehodov so na Občini Semič Okrajnemu glavarstvu v Črnomlju 21. septembra 1942 pisno sporočili, da so se konec preteklega tedna pojavili v velikem številu partizani, ki so prišli preko meje iz Hrvaške.³⁶

Slika 14: Poročilo Občine Semič Okrajnemu glavarstvu v Črnomlju o velikem številu partizanov, ki so prišli preko meje s Hrvaške, 21. september 1942.

33 Intervju z Borisom Antonom Weissom, Kdo je okupiral Poljansko dolino ob Kolpi, <https://youtu.be/d3FiuLv-MqAU> (Ogled januar 2020)

34 Weiss, Napad na okupatorsko postojanko v Starem trgu ob Kolpi 1. junij 1942.

35 Polič, Belokranjski odred, 168, 169.

36 SI AS 1750, škatla 5, mapa 4, Občina Semič. Št. 1791/42. Poročilo o raznih dogodkih. Okrajnemu glavarstvu v Črnomlju.

Partizan Anton Stipanič, Belokranjec iz Gradca, po vojni je bil tudi generalni direktor velikega jugoslovanskega podjetja Iskre,³⁷ je glede meje dejal: »*Partizani meje nismo priznali, mi se nismo borili za Hrvaško ali Slovenijo posebej, mi smo se borili za obe skupaj, za Jugoslavijo.*«³⁸

Iz obvestila komandirja žandarmerijske stanice v Vinici sreskemu načelniku v Črnomlju je razvidno, da so 3. maja 1941 prek mejne reke Kolpe v Vinico vdrlí hrvaški policisti in ustaši, išoč nekdanjega bana Hrvaške – dr. Ivana Šubašiča. Komandir je zapisal, da so se po končani preiskavi z avtomobili odpeljali nazaj na Hrvaško, ker most prek Kolpe ni bil zastražen.³⁹

Meja pa je kmalu začela povzročati mnoge probleme, tudi gospodarske.⁴⁰ V dopisu občine Metlika 16. avgusta 1941 Visokemu komisariatu za Ljubljansko pokrajino v Ljubljani lahko preberemo, da je v občini Metlika 15 lastnikov, ki imajo vinograde na hrvaški strani. Hrvaški posestniki, ki imajo svojo zemljo zraven njihovih vinogradov jim grozijo, da si pridelka jeseni ne bodo smeli odpeljati s hrvaške strani. Pri tem pripominjajo, da je tudi precej hrvaških posestnikov, ki imajo svojo zemljo na njihovi strani, kamor so izvažali seno, drva pa tudi druge stvari s svojih posestev, pa jim tukajšnje oblasti niso delale nikakršnih težav. Zato pričakujejo, da naj bi enako ravnale tudi hrvaške oblasti.⁴¹

Onemogočeno je bilo tudi medsebojno sodelovanje društev, kjer imamo primer izposoje narodnih noš. V dopisu Občine Metlika 15. septembra 1941 Okrajnemu glavarstvu v Črnomlju lahko preberemo: »*V Metliki imajo samo 3 svoje narodne noše vse ostale so si ob priliki nastopov posodile preko meje na Hrvaškem večinoma v občini Vivodina. To je sedaj onemogočeno, ker ako se bi tudi dobilo dovoljenje za v Hrvaško jih ne bi hoteli posoditi.*«⁴²

Prehajanje meje je postalo tudi smrtno nevarno. Pri prehodu meje iz Sošic v Žumberku (NDH) v Cvjetišu (tudi v Žumberku, vendar na italijanski strani) je bil 15. aprila 1942 ustreljen Danijel Kordić, ki ni imel potrebnih dokumentov za prehod državne meje.⁴³

Ne zaradi italijanske ali kasneje nemške kontrole, temveč zaradi ustaškega nasilja ljudje niso upali prečkati meje. Franc Zepuhar je to opisal takole: »*Mamo tle enga trgovca*

37 Anton Stipanič je tudi avtor knjige *Od pastirja do direktorja* (2012), v kateri opisuje svojo življenjsko pot.

38 Intervju z Antonom Stipaničem, Ljubljana, Partizani meje nismo priznali, <https://youtu.be/sRkD51Tf9KQ> (Ogled januar 2020)

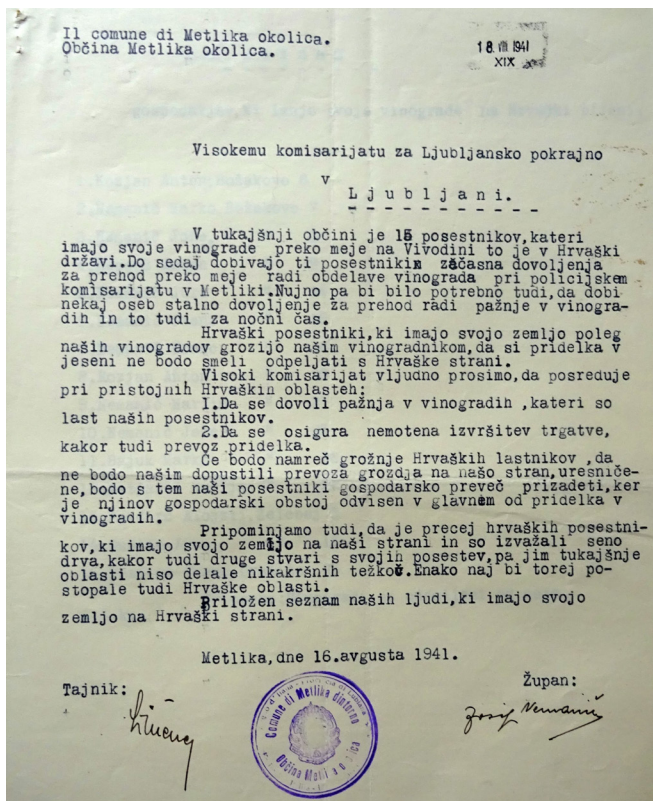
39 SI AS 1790, škatla 5, mapa 4. Žandarmerijska stanica Vinica, 3. 5. 1941, sreskemu načelniku Črnomelj: Hrvatska policija z ustaši na Vinici izvršila hišno preiskavo pri trgovcu Šterku.

40 O problemih, ki so jih okupacijske meje v Sloveniji povzročile prebivalstvu ob meji glej film, ki je nastal v okviru projekta Okupacijske meje 1941–1945: Otroci meje: <https://youtu.be/CvGTkzQWYTU> (Ogled januar 2020)

41 SI AS 1790, škatla 5, mapa 2. II comune di Metlika okolica, Občina Metlika okolica, 18. 8. 1941. Visokemu komisariatu za Ljubljansko pokrajino v Ljubljani. V tukajšnji občini je 15 posestnikov, ki imajo svoje vinograde preko meje.

42 SI AS 1790, škatla 5, mapa 1. Comuna di Metlika citta, Občina Metlika – mesto, No. Pov 372. Metlika, dne 15. septembra 1941. Okrajnemu glavarstvu Črnomelj.

43 SI AS 1790, škatla 2, mapa 1. Općina Radatovići. Broj: 43 Pov. /1942. Radatovići, dne 7. julija 1942. Predmet: Kordić Danijel iz Cvjetiša.

Slika 15: Težave posestnikov, ki imajo vinograde na Hrvaškem. Dopis Občine Metlika okolica Visokemu komisarijatu za Ljubljansko pokrajino v Ljubljani, 16. avgust 1941.

na Suborju, ki je šel tud prečkat mejo, nekaj nabavit. Pa so ga dobili ustaši, pri priči so ga zaklali. Ljudje se niso upali hodit čez».⁴⁴

Kljub temu so ljudje bežali prek meje. Zvone Radkovič je z mamo živel v Sošicah (NDH), oče je bil v partizanih. Če so v Sošice prišli ustaši, so bežali do Jugorja v Beli krajini, ker je bil oče iz Jugorja. Če so bili na Jugorju belogardisti ali Italijani, so bežali nazaj.⁴⁵

Nova meja je sprožila tudi tihotapstvo. Ivan in Štefka Špehar iz Brega, odročne vase v dolini Kolpe med Damljem in Radenci, sta povedala, da se je tihotapilo predvsem konje in hrano. To so počeli nekateri trgovci iz okolice Črnomlja. Konje so vozili čez Kolpo pod njihovim jezom. Pri tem se je neki fant iz Zapudja celo utopil, ker je padel s konja, ta pa ga je s kopitom udaril po glavi. Špeharjeva hiša je od mejne reke Kolpe

44 Intervju s Francem Zepuharjem, Kapitulacija Italije, 1. 8. 2017. Od 1:50 do 2:07. <https://youtu.be/q99ahOj7QIg>, (Ogled januar 2020)

45 Intervju z Zvonimirjem Radkovičem. Vojno sem dobro občutil, <https://youtu.be/B4XbHA-T3J8> (Ogled januar 2020)

oddaljena okoli 30 m. Ivan je tudi povedal, da so Italijani mejo nadzorovali samo s patrolami, žice ni bilo. Za prehod meje so fašisti v Špeharih podeljevali dnevne dovolilnice, ki so jih napisali na navaden listek. Povedal je tudi zgodbo o dekletu, ki je imelo Italijana. Sosed je imel čoln s ključavnico, ključ pa so imeli fašisti. Dali so ji ključ, s katerim je odprla ključavnico, in se odpeljala čez Kolpo. Ko je prišla nazaj, je Italijan prišel ponjo. Po tem dogodku je sosed prevrtil čoln, da se je potopil. Tega dekleta pa ni bilo več na spregled.

Po kapitulaciji Italije so prek reke vozili hrvaške civiliste, ki so imeli partizanske propustnice. Z njimi so sol menjali za koruzo.⁴⁶

Zakonca Špehar sta podrobno opisala, kako so leta 1944 Nemci prek Kolpe vdrli v Vinico, da bi se maščevali za poraz pri Bosiljevem.⁴⁷ Vaščane Vinice in okolice so zbrali na placu in jih postrojili. Starejše od 50 let so spustili, ostale so odpeljali v Karlovec, kjer so jih nato zamenjevali za svoje ujetnike v Pisarovini.⁴⁸

Slika 16: Zakonca Ivan in Štefka Špehar z Brega, v ozadju njihov mlin ob Kolpi, 2. december 2017.

46 Intervju z Ivanom in Štefko Špehar, Kristus je bil prvi komunist, <https://youtu.be/XDRfA12IPcU> (Ogled januar 2020)

47 Slovenske in hrvaške partizanke enote so junija 1944 uničile nemško-ustaško postojanko v Bosiljevem. Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvaških narodnoosvobodilnih enot 1941–1945, 343–352.

48 Intervju z Ivanom in Štefko Špehar, Kristus je bil prvi komunist, <https://youtu.be/XDRfA12IPcU> (Ogled januar 2020)

Takole pa je pričal Jožef Klepec iz Krasinca ob Kolpi:

»Italijani so tu imeli stražo. Gor in dol od nas kak kilometer je Kolpa ravna, pri Gribljah pa malo zavije, tam Italijani niso imeli pregleda /.../ Nekateri hrvaški državljani so tam Žide vozili čez vodo. Ljudje so pripovedovali, da so bili bogati, nekatere so tudi okradli. Okradli so jih ti, ki so jih vozili čez Kolpo. Ko so prišli na drugo stran reke, so kričali, da so Italijani, bejžmo, bejžmo. Židi so poskakali ven, oni pa s čolnom, polnim robe, nazaj na hrvaško stran /.../ Židi so nosili s seboj prtljago, drugače pa so imeli v glavnem denar – zlato, cekine. Spominjam se, ko sem še v šolo hodil, da sta šla oče in mati na Hrvaško kupit te cekine, da so jih nato nosili zobarom. To je bilo kvalitetno zlato ... cela dolina si je s temi cekini zobe delala. Židi so bežali iz Hrvaške, kam so potem šli, mi ni bilo znano.«⁴⁹

Svetovna popotnica Alma M. Karlin v knjigi *Moji izgubljeni topoli* opisuje svoje medvojno bivanje v Beli krajini, potem ko je iz Celja pobegnila pred nacisti. Med drugim je zapisala: »Kako težko je bilo partizansko življenje, lahko presodimo, če povem, da so veliko voz, naloženih s soljo, pretihotapili čez Kolpo in da je pri tem umrlo sedemnajst ljudi ...«⁵⁰

Pred in med drugo svetovno vojno pri Krasincu ni bilo mostu čez Kolpo, zgrajen je bil šele po vojni. Čez reko je vozil brod, pripet na jekleno vrv. Po kapitulaciji Italije je bilo na travniku pri Krasincu, neposredno ob Kolpi, partizansko letališče. Pilot med drugo svetovno vojno sestreljenega letala B-71, ameriški poročnik Edward F. Logan ml., je v svoji knjigi spominov »*Jump, Damn It, Jump!*«, v slovenskem prevodu *Skočite, prekleto skočite*, opisal, kako je skupaj s soborci in slovenskimi partizani prespal ob bregu Kolpe pri Krasincu. Čakali so na letalo, ki naj bi jih prepeljalo v italijanski Bari. Logan piše, da je bilo ob pol šestih zjutraj, še precej pred dnevom, ko jih je prebudilo glasno govorjenje, pomešano s prestrašenimi kiki. Dva mlada stražarja sta bila med spanjem ubita. Nemci so si ponoči drznili s čolničem prečkati reko, očitno, da bi vohunili o vojaški prisotnosti na tem bregu reke. Naleteli so na speča mladeniča in ju ubili.⁵¹

Na Gorjancih/Žumberku so imeli Italijani obmejno postojanko v Radatovičih in Ostrižu. Franc Kočevr je povedal, da so fašisti 7. avgusta 1942 požgali Bojanjo vas, ker so partizani prerezali telefonski kabel, ki je povezoval italijanski obmejni postojanki v Radatovičih in Ostrižu.⁵² Požgali so 44 stanovanjskih hiš od 50, 23 hlevov, 32 svinjakov,

49 Intervju z Jožefom Klepcem, Iz židovskega zlata so popravljali zobe. https://youtu.be/dio_y0OITPY (Ogled januar 2020)

50 Karlin, *Moji izgubljeni topoli*, 244.

51 Logan, *Skočite, prekleto, skočite!*, 182.

52 Intervju s Francem Kočevrjem, O požigu Bojanje vasi, <https://youtu.be/RkzrM-xplPc> (Ogled januar 2020)

Slika 17: Fotorazglednica, poslana iz Črnomlja leta 1940. Lepo se vidi brod, ki je vozil iz Krasinca prek Kolpe na Pravutino na hrvaški strani.

23 podov, 12 zidanic, 6 hisov in 5 kašč. Vaščanom niso dovolili, da bi karkoli rešili, ostali so brez vsega. Kmalu zatem so požgali še vasi Mačkovec in Hrast pri Metliki. Kočevar pravi, da ga obletnica požiga vasi spominja na preveliko gorje in bolečino, ki so jo doživeli od največjih zločincev dvajsetega stoletja in da se na ta dan poklonijo padlim borcem pred vaškim spomenikom in jim prižgejo svečke.⁵³

Slika 18: Bojanja vas, ki so jo 7. avgusta 1942 požgali fašisti.

⁵³ Glej tudi: Franc Kočevar, 70 let od požiga Bojanje vasi, Svobodna misel, 14. 9. 2012 in Ferdo Godina, Požgane slovenske vasi, 326.

V *Kroniki mesta Metlike* je zapisano, da so konec oktobra 1942 partizani napadli obmejno postojanko Ostriž. Italijanom je na pomoč prišla kolona petstotih vojakov. Pod Radovico je prišlo do ostrih spopadov, po štiri ure trajajočem boju je Italijanom le uspelo prodreti do svoje postojanke na Ostrižu. Italijani so imeli 4 mrtve in 9 ranjenih. Mrtve, ki so ležali pri cerkvi v Radovici, so morali vaščani priti pogledat, nato pa so vaščane zaprli v cerkev, kjer so jim grozili, da bodo izmed njih odbrali talce, vas pa zažgali.⁵⁴

Italijanski vojak, Giovanni Cuccu – Ivo, ki se je kasneje pridružil partizanom, je v svoji knjigi spominov zapisal:

»Postojanka Radatovići je med nami veljala za kazensko, saj je imela manjšo posadko, bila je daleč v hribih ter zato sila nevarna /.../ 4. 12. 1942 se je naša posadka umaknila iz Radatovičev, pet dni kasneje pa tudi iz Ostriža.«⁵⁵

Slika 19: Štirje partizani Tomšičeve brigade avgusta 1943. Levi (brez pokrivala) Giovanni Cuccu – Ivo, tretji od leve proti desni Stane Semič-Daki in dva neznana partizana. Kje je bila fotografija posneta, ni znano.

Žumberak je tako že decembra 1942 postal svobodno ozemlje, skoraj leto dni pred italijansko kapitulacijo. Zato je na tem območju nastalo tudi veliko skupnih slovensko-hrvaških partizanskih bolnišnic, cesto med Brezovico in Radatovići pa so leta 1975 poimenovali v cesto partizanskih bolnišnic. O tem priča tudi spominska plošča v Brezovici. Živi so tudi spomini Danice Car iz Brezovice, ki še vedno hrani bankovec za 50 *reich* mark, poklonil ji ga je ranjeni nemški vojak, ki so ga tudi zdravili v tukajšnjih partizanskih bolnišnicah.⁵⁶

54 Rus, *Kronika mesta Metlike* II, 45, 46.

55 Cuccu, *Šestnajst mesecev med slovenskimi partizani*, 42, 54.

56 Intervju z Danico Car. Posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

Zaradi vse večjega razmaha partizanskega gibanja so začeli Italijani poleg požiganja vasi streljati talce in ljudi deportirati v koncentracijska taborišča, predvsem na otok Rab in v Gonars.

Peter Rauh iz Predgrada je povedal:

»Najbolj me je prizadelo, ko so Italijani ubili očeta, tudi Petra, starega očeta in še dva soseda. Štiri iz vasi so bili ubiti. Ubili so jih zaradi maščevanja, ker so bili ubiti Italijani. /.../ V Starem Trgu ob Kolpi so jih zaprli in mučili. Mama in soseda sta jim nesli jest, pa so že bili mrtvi. Mučili so jih tako, da niso bili več ljudem podobni. Zjutraj so jih potolkli, prej ko je sonce vžšlo. To je bila italijanska taktika, da ne bo obsojen na smrt videl vzhajajočega sonca /.../ Na pogrebu nihče ni smel jokati, ni smela suza poteč. Bil je cerkveni pokop, skozi je bila italijanska straža. Nihče ni smel jokati, ker, da se za temi ne sme jokati, ker so to komunisti. Niso bili pa pri nobenih. Nedolžni, vsi štirje. Mama Bogomila je bila takrat noseča in je sestro Milko rodila štiri mesece po očetovi ustrelitvi«⁵⁷

Slika 20: Peter Rauh z ženo Bogomilo okoli leta 1935. Petra, njegovega očeta, in še dva sovaščana so Italijani ustrelili kot talce v Starem trgu ob Kolpi, 1942.

57 Intervju s Petrom Rauhom in Milko Mihelič, Ne sme gledati vzhajajočega sonca, <https://youtu.be/N6g9-Yqv-zNA> (Ogled januar 2020)

Nežki Kobetič iz Zagozdaca so Italijani zažgali hišo in odpeljali šest glav živine, ker je bil brat pri partizanih.⁵⁸ Podobno se je zgodilo tudi v Dragomlji vasi, kjer je Drago Kramarič dejal, da so njihovo in Krstinčevo hišo zažgali, ker so bili bratje Tone, Janez in Jože pri partizanih.⁵⁹ Anton Kralj in Vladka Miljavac sta pripovedovala, kako so Italijani požigali vas Krasinec, ker je verjetno nekdo izdal, da je bil na vaški zabavi navzoč tudi sodelavec partizanov. Vladka je na delu hleva, ki stoji tik ob njihovem mlinu na Kolpi, pokazala še vedno vidne ostanke ožganih tramov.⁶⁰

V Arhivu Republike Slovenije hranijo več italijanskih seznamov internirancev. Na enem od teh seznamov je navedena tudi Darinka (Darka) Šimec (kasneje poročena Čop) in ženski del njene družine.⁶¹ Darka pripoveduje, da se je konec julija 1942 italijanski okupator znesel nad 36 družinami partizanov v Črnomlju. Njeni trije bratje so bili v partizanih, četrti brat je bil železničar na Gorenjskem, v nemški okupacijski coni. Darka je bila skupaj z mamo in tremi sestrami internirana v taborišče Kampo na Rabu, nato pa še v Gonars. O svojem bivanju v internaciji je med drugim dejala: »*Znan je bil primer, ko so uši otrokom dobesedno izjedle kožo. Starši so umrli, otroci so ostali. To je bilo grozno, grozno je bilo.*«⁶²

Terezija Starc iz Rosalnic pri Metliki je dobila sporočilo iz tukajšnje župnije, da ji je mož umrl v internaciji na Rabu. Ob tem je pripomnila, da ji je mož v zadnjem pismu napisal: »*Pošljite mi kruha, če me bočete še kdaj videti živega.*«⁶³ Metliški župan je to sporočilo 22. januarja 1943 zapisal v pismu civilnemu komisarju v Črnomlju, Emiliju Cassanegu. V pismu navaja še več podobnih primerov in komisarja prosi za posredovanje za izpust internirancev.⁶⁴

Niko Drakulič iz Velikega Liješča je povedal, da so Italijani takoj po pojavu prvih partizanskih skupin z dekretom zahtevali, da mora iz vsake hiše priti en moški v Radotoviče. Zajeli so prek 350 fantov, ki so jih namenili v koncentracijsko taborišče Rab, da bi tako zmanjšali število potencialnih upornikov. Skupini tridesetih fantov je uspelo pobegniti, ostale so odpeljali na Rab.⁶⁵

58 Intervju z Nežko Kobetič, Zažgali so, ker je bil brat pri partizanih, <https://youtu.be/d4eQpQi5aCA> (Ogled januar 2020)

59 Intervju z Dragom Kramaričem, Dragomlja vas, 2. avgust 2017. Intervju hrani arhiv projekta.

60 Intervju z Antonom Kraljem in Vladko Miljavac, Pol Krasinca so popalili, <https://youtu.be/5HxClan80wI> (Ogled januar 2020) O italijanskem nasilju v Beli krajini so pripovedovali tudi Marija Sodec, Anton Panjan in Marjan Judnič. Intervjuje hrani arhiv projekta.

61 SI AS, 1790, 2. škatla, 1. mapa, Elonco degli internati dal comune di Črnomelj.

62 Intervju z Darinko (Darko) Čop, Uši so otrokom izjedle kožo, <https://youtu.be/qDTSr9tPiro> (Ogled januar 2020) O bivanju v italijanskih taboriščih je pripovedovala tudi Marija (Marlena) Golobič iz Srednje vasi pri Semiču, Dobila sem tri makarone, <https://youtu.be/7JSOHCtXAzU> (Ogled januar 2020) in Franc Volf, Naši so na Rabu umrli, <https://youtu.be/6FKFm3HZ-c8> (Ogled januar 2020)

63 SI AS 1790, škatla 2, mapa 1. Občina Metlika. Predmet: Prošnja za vrnitev internirancev. No 6 Ris, Metlika, dne 22. 1. 1943.

64 Prav tam.

65 Intervju z Nikom Drakuličem, Vsaka falmilija je morala dati enega moškega, <https://youtu.be/1AQsaDL21iE> (Ogled januar 2020)

13.	Malčič Ana + Stefan	+ Spreitzer Neža	17.6.1894.	Črnomelj	casalinga	22.4.1943	29.7.1942	Gonars,
14.	Malčič Marija + Ignac	Zupančič Ana	2.10.1920.	"	"	"	"	"
15.	Malčič Katarina	"	22.1.1925.	"	"	"	"	"
16.	Malčič Ignac	"	28.7.1929.	"	operaio	"	"	"
17.	Malčič Mirolay	"	16.7.1931.	"	operaio	"	"	"
18.	Malčič Elizabeta	"	18.11.1932.	"	scolaro	"	"	"
19.	Malčič Stefan	"	15.12.1934.	"	scolaro	"	"	"
20.	Zupančič Marija + Janez	+ Simončič Katarina	15.11.1893.	casalinga	Črnomelj	24.4.1943.	"	"
21.	Grdiša Marija + Anton	Tomc	18.7.1881.	casalinga	Črnomelj	22.4.1943.	"	"
22.	Grdiša Kristina + Franc	Marentič Marija	13.7.1918.	commessa	Črnomelj	22.4.1943.	"	"
23.	Starošnič Janez + Karel	Klepec Katarina	14.7.1903.	calcolajo	Kresin	14.4.1943.	1.8.1942.	Arbe kočevje, 16.
24.	Sterbenk Karel + Karel	Istenič Marija	3.8.1898.	Sodražica	direttore	2.7.1942.	31.5.1943.	Monigo Črnomelj, 4.
25.	Planinc Rozalija + Franc	Klobučar Marija	15.11.1926.	Čoka	casalinga	29.7.1942.	22.4.1943.	Gonars
26.	Planinc Rozalija + Jože	Medić Rozalija	15.11.1926.	Črnomelj	casalinga	29.7.1942.	22.4.1943.	Gonars
27.	Vrščaj Marija + Ivan	+ Banovec Ana	15.4.1887.	Dot. Paka	casalinga	29.7.1942	22.4.1943.	Gonars
28.	Vrščaj Marija + Jožef	Kramarč Marija	17.3.1925.	Črnomelj	"	29.7.1942	22.4.1943.	"
29.	Schweizer Ana + Miha	Zunič Ana	19.11.1891.	Čudno selo	casalinga	29.7.1942.	22.4.1943.	Gonars
30.	Schweizer Tina + Franc	Adlešič Ana	29.3.1924.	Črnomelj	sarta	29.7.1942.	24.4.1943.	"
31.	Šukman Alojz + Anton	+ Plut Ana	27.10.1924.	Rudetha vas	"	19.3.1942.	11.2.1943.	Padova
32.	Vardjan Katarina + Jure	+ Romšek Marija	14.4.1872.	Vožna vas	casalinga	29.7.1942.	24.4.1943.	Gonars
33.	Vardjan Penco + Anton	Pezdirc Katarina	24.10.1905.	Črnomelj	casalinga	29.7.1942.	24.4.1943.	Gonars
34.	Slamnjak Ana + Marico	+ Stupica Ana	26.10.1896.	Polja	casalinga	29.7.1942.	24.4.1943.	Gonars
35.	Slamnjak Ljuba	Volč Ana	27.6.1927.	Račica	impiegata	29.7.1943.	24.4.1943.	"
36.	Slamnjak Emil	Volč Ana	20.2.1927.	"	studente	29.7.1943.	24.4.1943.	"
37.	Slamnjak Ana + Jure	Volč Ana	20.11.1931.	Ljubljana	scolaro	29.7.1942.	24.4.1943.	"
38.	Jurejevčič Analijsa Matija	Macele Marija	12.12.1921.	Podzemelj	cameriera	13.9.1942.	18.3.1943.	Monigo-Treviso
39.	Pavjan Frida	N.N.	Svetina	Františka	16.8.1918.	Brezovica	casalinga	18.3.1943.
40.	Fasjan Josip + Alojz	+ Grahek Neža	24.3.1883.	Črnomelj	orologajo	29.7.1942.	29.11.1942.	Rab
41.	Kos Alfréd	+ Blaž	+ Grarup Ernesta	22.12.1899.	Montona	inegnante	2.7.1942.	31.5.1943.
42.	Spreizer Rozalija + Gregor	Franc	Pezdirc Katarina	5.3.1918.	Rodine	casalinga	29.7.1942.	24.4.1943.
43.	Spreizer Franc + Stanko	Gregorčič Rozalija	5.7.1941.	Črnomelj	bambino	29.7.1942.	24.4.1943.	Gonars
44.	Spreizer Marije + Stanko	"	"	"	"	29.7.1942.	24.4.1943.	"
45.	Spreizer Jože + Franc	+ Zupančič Marija	2.3.1927.	Črnomelj	operaio	29.7.1942.	24.4.1943.	"
46.	Simec Ana + Alojz	+ Skala Marija	27.11.1889.	Podzemelj	casalinga	29.7.1942.	24.4.1943.	Gonars
47.	Simec Angela + Jožef	"	"	"	"	29.7.1942.	24.4.1943.	"
48.	Simec Anica + Jožef	"	"	"	sarta	29.7.1942.	24.4.1943.	"
49.	Simec Vida + Jožef	"	"	"	studentessa	29.7.1942.	24.4.1943.	"
50.	Simec Darinka + Jožef	"	"	"	scolaro	29.7.1942.	24.4.1943.	"

Slika 21: Izsek iz enega od italijanskih seznamov internirancev, ki so jih iz Črnomlja odpeljali v italijanska taborišča. Na tem seznamu je navedena tudi Darinka (Darka) Šimec (kasneje poročena Čop) in ženski del njene družine.

Slika 22: "Ljuba Darka! Skoraj vsak dan se z mamo pogovarjava o Tebi. Ko bi mogla, bi Ti rada odstopila mojo posteljico. Včeraj sem Ti poslala prepečenca. Piši če si ga dobila! Srčne pozdrave Tebi in Tvojim. Tvoja Nataša."

Darinka (Darka) Šimec (kasneje poročena Čop), s povečano fotokopijo dopisnice, ki ji jo je prijateljica Nataša Turnšek, skupaj s svojo mamo, poslala iz Črnomlja v internacijsko taborišče Gonars.

Slika 23: Partizanski harmonikaš Ivan Starešinič.

Slika 24: Partizani so septembra 1943 po kapitulaciji Italije porušili cestni most prek Kolpe pri Metliki. Na desni strani mostu je vidna tudi napol podrta hiša, ki so jo Italijani spremenili v bunker (glej sliko št. 10).

Povsem drugače je bilo v Žuničih ob Kolpi, kjer je partizanski harmonikaš Ivan Starešinič dejal, da niti eden Žuničan ni šel v italijansko koncentracijsko taborišče. Imeli so srečo, kajti kamioni so že prišli, da jih odpeljejo, pa je italijanski komandant v Žuničih to preprečil.⁶⁶

Po pričevanjih Marije Starešinič iz Preloke se je podobna situacija ponovila tudi v Bojancih. Zaradi ljubezni med dekletom Zoro iz Bojancev in italijanskim komandantom je slednji enostavno preprečil, da bi kogarkoli iz Bojancev odpeljali v internacijo.⁶⁷

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je Bela krajina postala svobodno ozemlje, kjer se je začel odvijati pomemben del nacionalne zgodovine. Tu se je nastanil Glavni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, Izvršni odbor Osvobodilne fronte in vrsta drugih institucij. Meja pa še ni bila varna. Partizani so zato porušili mostove čez Kolpo, septembra 1943 železniški most pri Rosalnicah in cestnega pri Metliki⁶⁸ ter oktobra 1943 cestnega pri Vinici.⁶⁹ Kljub temu je Belo krajino doletelo

66 Intervju z Ivanom Starešiničem, Žuniči med italijansko okupacijo, <https://youtu.be/FlxifP3kYTc> (Ogled januar 2020)

67 Intervju z Marijo Starešinič, Zora, <https://youtu.be/D3vrenYJBFA> (Ogled januar 2020)

68 Rus, Kronika mesta Metlike II, 71, 72.

69 Cerar, Škrk, Gradili smo, 29.

še nekaj posameznih vdorov Nemcev in ustašev. Zgodili so se vdori ustašev in Nemcev v Metliko,⁷⁰ Vinico⁷¹ in Adlešiče⁷² ter nemško bombardiranje Črnomlja⁷³ in Dragatuša.⁷⁴

Posebej globoko se je ljudem v spomin vtisnilo brutalno ravnanje ustašev, spomin na to se še danes živo ohranja pri obmejnem prebivalstvu. O Italijanih smo v množici intervjujev slišali tudi pozitivne besede, o ustaših pa izključno negativne. Marija Koležnik, katere rojstna hiša še vedno stoji slabih 500 metrov od mejnega prehoda v Metliki, tik ob glavni cesti, priča takole:

»Prvič so prišli ustaši v novembru 1943 na naše slovensko ozemlje, takrat je bilo že osvobojeno ozemlje. Takrat so zažgali nam in sosedom gospodarska poslopja, tako, da je gorelo pri nas, Štuparjevih, pri Vrtačičevih; Milčinovičevih in v Križevski vasi pri Milekovih. Zažgali so samo gospodarska poslopja. K nam so tudi prišli ustaši, nas postrojili ob steno in ker so bili domačini iz hrvaških vasi, moj oče in mama so jih dobro poznali, so samo zahtevali, kje je brat, ker so vedeli, da je šel v partizane. Stali smo ob steni, da nas bodo postrelili. Ja se tega vse spominjam, ne vem pa kak so govorili starši, da je prišel en nemški oficir in je nad ustaši skričal, da so nas pustili pri miru. Odpeljali so nam prašiča in to kar lepo rejenega. Potem smo pa seveda pogorišče gasili.«⁷⁵

O nemškem bombardiranju Črnomlja 3. oktobra 1943 je Alma M. Karlin zapisala:

»Mesto je bilo podoba razdejanja. V jarkih prevrnjeni železniški vozovi, nova proga čisto uničena, tiri odstranjeni. Če po ničemer drugem, so Nemci vsaj po vsem tem razdejanju sprevideli, da se jim pač ne splača znova zavzemati Bele krajine /.../«⁷⁶

Nemci so 5. maja 1944 bombardirali Dragatuš, ker so mislili, da je tu glavni partizanski štab. Tončka Adam iz Dragatuša se bombardiranja spominja takole:

»Blizu Dragatuša smo imeli njivo in tam smo sadili koruzo, ko so začeli letet avijoni, štuke so ble. Po tej strani iz Črnomlja so šli, leteli so in začeli so streljati.

70 Zveza borcev NOV, Metlika v plamenih, 1964.

71 Polič, Belokranjski odred, 557–562; Intervju z Ivanom in Štefko Špehar, Kristus je bil prvi komunist, <https://youtu.be/XDRfAl2IPcU> (Ogled januar 2020)

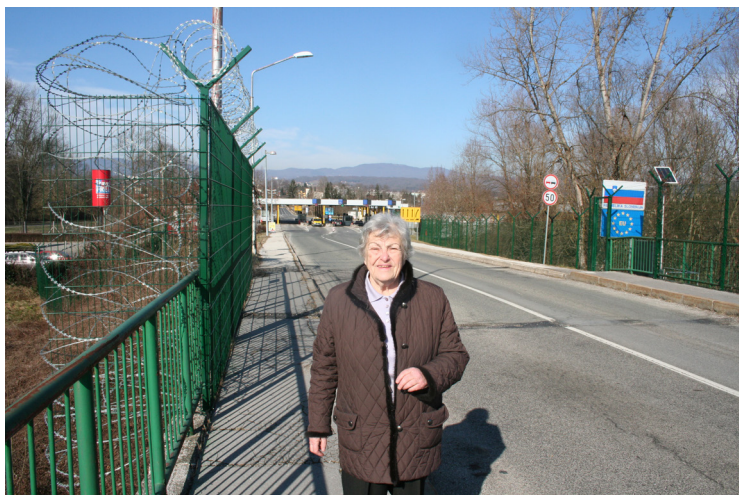
72 Dular, Adlešiči v Beli krajini, 25, 26.

73 Weiss, Od daleč je videla kako so padale bombe na mesto. Memento ob 70-letnici bombardiranja Črnomlja 3. oktobra 1943.

74 Weiss, Ves Dragatuš trpi, krivi in nekrivi. Memento ob 70-letnici bombardiranja vasi Dragatuš 5. maja 1944.

75 Intervju z Marijo Koležnik, Nemški oficir je nad ustaši skričal, da so nas pustili pri miru, https://youtu.be/IL-FQUO_aY68 (Ogled januar 2020)

76 Karlin, Moji izgubljeni topoli, 232.

Slika 25: Marija Kolečnik na ožičenem mejnem mostu čez Kolpo pri Metliki 9. februarja 2019. Kjer zdaj stoji tabla z zastavo Republike Slovenije in Evropske unije, je med drugo svetovno vojno stala hiša, ki jo je italijanska vojska spremenila v bunker (glej sliko št. 10).

Slika 26: Črnomelj po letalskem bombnem napadu 3. oktobra 1943.

Mi pa od straha nismo znali kaj, pograbila sem malega, ga stisnila pod ramo, tako sem ga dol držala. Na sosednji njivi je bila velika rž, tam smo se vlegli na tla, stiskali smo se na tla, mali je nasek zaril v zemljo in je tam zaspal. Z druge strani pa so pridrveli voli, ki so orali daleč stran na drugi njivi. Zadaj so imeli plug in so ga podivjani vlekli za sabo, tik mimo nas, to je bilo vse podivjano. Kok je bilo hudo. Ne morem povedat kako je bilo hudo. Dragatuš so porušili. Skušali so zadet tudi že zgrajeno železniško postajo, petkrat so obkrožili Dragatuš pa tega zaboga niso mogli zadet. Niso je mogli potrefit.«⁷⁷

Slika 27: Nemci so 5. maja 1944 bombardirali Dragatuš, ker so mislili, da je tu glavni partizanski štab.

Julija 1944 so Nemci in njihovi sodelavci v Metliki požgali 33 stanovanjskih hiš ter 141 gospodarskih poslopij (skednjevi, podovi, hlevovi, svinjakovi, šupi, kozolci, kleti in zidani). S poslopji vred je 40 družinam pogorelo prav vse.⁷⁸

Zanimiv zaplet se je zgodil tudi glede oskrbe Metlike z elektriko. Ves čas italijanske okupacije se je namreč Metlika oskrbovala z elektriko iz elektrarne v Ozlju. Po pričevanju Janka Bračike pa so po kapitulaciji Italije hrvaške oblasti dobavo prekinile.⁷⁹ V Hrvaškem državnem arhivu v Zagrebu hranijo gradivo Ministrstva za notranje zadeve Neodvisne države Hrvaške (NDH), kjer se nahajajo tudi dokumenti o metliški

⁷⁷ Intervju s Tončko Adam, Vrag ti materi, vstrelji že enkrat. <https://youtu.be/hHbwTk2T9ZI> (Ogled januar 2020)

⁷⁸ Zveza borcev NOV, Metlika v plamenih, 26.

⁷⁹ Intervju z Jankom Bračiko, Po kapitulaciji Italije ni bilo več elektrike, <https://youtu.be/cD6rUQvTznk> (Ogled januar 2020)

elektriki, ki potrjujejo omenjeno pričevanje.⁸⁰ Zanimiva zgodba se začne z dopisom, ki so ga 11. aprila 1944 dobili v upravi Gradske munjare i vodovoda v Karlovcu. Prejeli so prošnjo Mestne gospodarske komisije iz Metlike, datirano 28. marca 1944, naj jim dobavljajo elektriko.

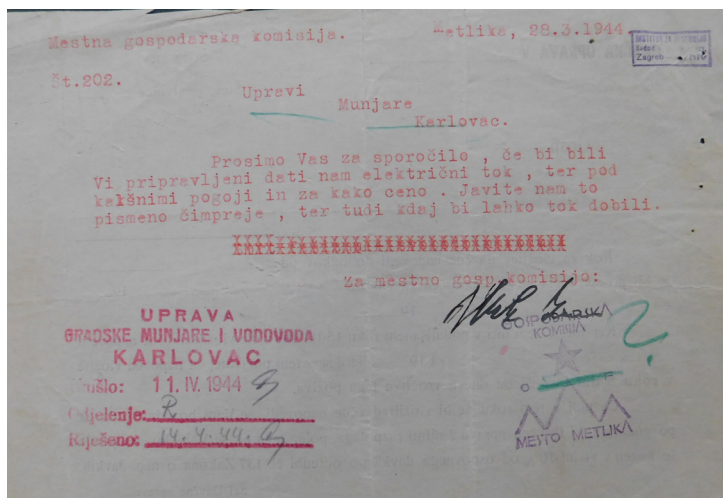

Slika 28: Požgana Malešičeva hiša v Metliki, fotografirana 16. julija 1944..
Danes na tem mestu stoji hotel Bela krajina.

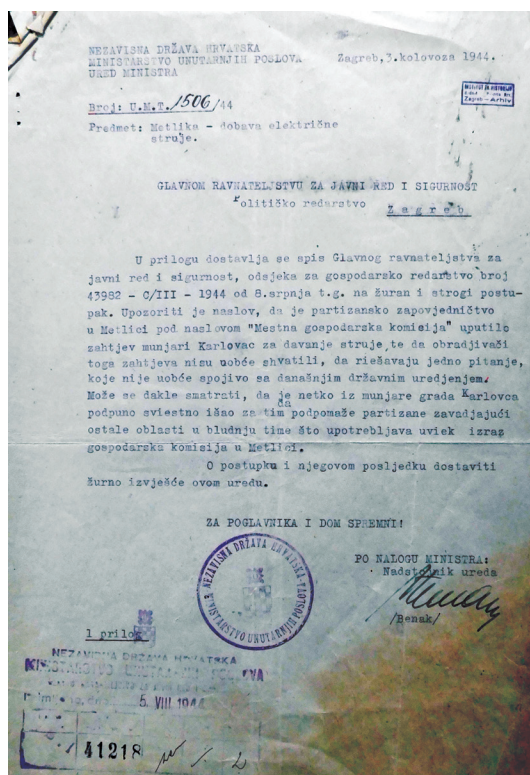
Direktor elektrarne se je napotil k Velikemu županu župe Pokuplje. Ta mu je svetoval, naj se gre na Zapovjedništvo (policijsko-vojaško-upravni organ) pozanimat kaj storiti. Tamkajšnji predstojnik general Tomašević ga je prosil, naj mu zadevo pošlje po pošti v uradno reševanje. Dokumenti oz. informacije o tem so začele potovati navzgor po strukturah v Zagrebu. Prek različnih oddelkov v notranjem ministrstvu je zadeva nazadnje v začetku avgusta prišla v kabinet ministra. V zapisu urada ministra so se čudili, kako je ta dokument sploh prišel do njih. Zapisali so, da je očitno nekdo iz elektrarne zavestno pomagal partizanom, ker je zavajajoče uporabljal izraz gospodarska komisija, za katero se je vedelo, da gre za partizansko komisijo v Metliki. Zaradi tega je bil 1. septembra 1944 upravnik elektrarne inž. Franjo Cencić zaslišan v uradu Župske re-darstvene oblasti v Karlovcu. Tam je za zapisnik povedal, kar je o zadevi vedel. Metlika seveda elektrike ni dobila, ker to ni bilo skladno z državno politiko, kot so zapisali v uradu ministra. Tu se dokumenti nehajo in ne vemo, ali je direktor elektrarne utrpel kakšne posledice.⁸¹

80 HDA 223 R S B I 41218/44, škatla 301.

81 HDA 223 R S B I 41218/44, škatla 301. Gradivo je v HDA pridobil Bojan Balkovec.

Slika 29: Prošnja Metliške Mestne gospodarske komisije za dobavo elektrike iz elektrarne v Ozlju, Metlika, 28. marec 1944.

Slika 30: Odziv Ministrstva za notranje zadeve NDH glede prošnje za dobavo elektrike Metliki, 3. avgust 1944.

Katica Adlešič in Marija Kordež iz Adlešičev v Beli krajini sta bili med drugo svetovno vojno še otroka. Se pa še vedno živo spominjata, ko so ustaši in Nemci 21. marca 1945 vdrli pri Pobrežju prek mejne reke Kolpe in nato požgali Adlešiče. Katica se spominja:

»Ni da bi govoril, kaj so pri nas delali ustaši. Ogromno škode so naredili. Požgali so Adlešiče, vse hiše ... moja mama je imela glih rezance razgrnjene na mizi, jih je sušila. Nad mizo je visela petrolejka. S palico je mahnil po petrolejki, da se je petrolej razlil po rezancih na mizi. Mi pa v jok, mama kaj bomo jedli /.../«⁸²

Slika 31: Adlešiči po ustaškem požigu 21. marca 1945.

Frančiška Tahija iz Zilj pripoveduje:

»Dogodilo se je, da če smo se otroci na Kolpi koupali u ljeto, ondej su znali vojaki ustaši streljat. Ali niso nikdar nikogar ranili, nego su znali proti nam streljat, onda smo bežali doma.«⁸³

82 Intervju z Katico Adlešič in Marijo Kordež, Adlešiče so izropali in požgali, <https://youtu.be/07o0UM0hbbY> (Ogled januar 2020)

83 Intervju s Frančiško Tahijo, Župnik je pri maši objavil koliko jih je umrlo na Rabu, <https://youtu.be/yehSG-t7Yvps> (Ogled januar 2020)

Anton Kralj pa je podrobno opisal, kako so ustaši 22. marca 1945 streljali prek Kolpe na Griblje. Pri tem so ubili 13-letnega otroka in starejšega moškega. Istočasno so zažgali 13 hiš in 32 gospodarskih poslopij.⁸⁴

Prek Kolpe pri Vinici je 17. aprila 1945 prišla Peta prekomorska brigada »Ivana Turšiča«, ki je imela 2386 moških in je bila zelo dobro oborožena.⁸⁵ Kmalu je sledil konec vojne. Okupacijska meja je odšla v zgodovino. Danes nanjo spominja ohranjen mejni kamen na Ostrižu, predvsem pa ostanki italijanskih bunkerjev pri Rosalnicah, za katere vedo le redki.

Zaključimo lahko, da meja med Ljubljansko pokrajino in NDH ni bila posebej močno varovana. Italijanske enote, ki so bile nastanjene v postojankah ob meji, so le občasno patrolirale in jo tako nadzorovale. Kljub temu je pretrgala mnoge vezi med ljudmi in povzročila velike težave, predvsem v kmetovanju, posebej tistim, ki so imeli zemljo na drugi strani meje, in trgovanju. Meja pa ni preprečila tihotapljenja raznih dobrin, živali (posebej konjev) in ljudi. Kljub meji so zelo tesno sodelovali slovenski in hrvaški partizani, ki so večkrat načrtovali in izvajali skupne akcije in prireditve, imeli so tudi skupne bolnišnice.⁸⁶ Močno varovanje meje zaradi prehajanja partizanov so Italijani skušali izvesti leta 1943 z gradnjo bunkerjev in s pomočjo bodeče žice. Prehitela jih je kapitulacija. V celoti ali deloma pa so z bunkerji in bodečo žico obdali svoje postojanke. Bodeča žica iz obdobja okupacije opozarja, da se je bati ljudi, ki jo postavljajo, in ne tistih, ki jo prehajajo.

Danes se same po sebi ponujajo primerjave med nekdanjo okupacijsko mejo in sedanjo ograjeno in ožičeno mejo z Republiko Hrvaško, še posebej ob reki Kolpi.⁸⁷ Po Kolpi plavajo tudi trupla ljudi, ki so na begu za boljšim življenjem.⁸⁸ Franc Starešinič iz Žuničev, belokranjske vasi ob mejni reki Kolpi, kjer je na njegovi rojstni hiši še viden italijanski napis Vinceremo, je dejal takole: »*Bolj je zdaj trdna meja, kot je ondej bila.*«⁸⁹

84 Intervju z Antonom Kraljem, Ustaši so s hrvaške strani streljali na Griblje, https://youtu.be/jVB_U9ut-MI ter Vlada Miljavac in Anton Kralj, Pol Krasinca so popalili, <https://youtu.be/5HxClan80wI> (Ogled januar 2020)

85 Zbornik, Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945, 966.

86 V Metliki so 9. julija 1944 organizirali tudi skupno parado slovenskih in hrvaških partizanskih enot. Polič piše, da najbrž ni zmotna trditev, da je bila to prva parada narodnoosvobodilne vojske v Sloveniji. Polič, Čudežna pomlad, 411–414.

87 Predsednik vlade RS Miro Cerar je na novinarski konferenci 10. novembra 2015 sporočil odločitev vlade, da bo v naslednjih dneh začela na schengenski meji s Hrvaško postavljatičasne tehnične ovire. http://www.vlada.si/medijsko_sredisce/porocila_za_javnost/porocilo_za_javnost/article/postavitev_tehnicnih_usmerjevalnih_ovir_na_schengenski_meji_nujen_in_zacasen_ukrep_56921/ (Ogled junij 2017)

88 Popolnoma točnih podatkov sicer ni, a po podatkih Mednarodne organizacije za migracije, ki zbira podatke o številu umrlih na begunskih poteh širom po svetu, je leta 2019 v Kolpi utonilo vsaj šest beguncev. Leta 2018 je v tej reki umrlo deset ljudi, prav toliko jih je od poskusa prečkanja ostalo pogrešanih. Peter Petrovič: Ne ubija reka, temveč politiki, Mladina, 8. 11. 2019, <https://www.mladina.si/194054/ne-ubija-reka-temvec-politiki/>

89 Intervju s Francem Starešiničem, Italijanska obmejna postojanka Žuniči, <https://youtube.com/TOHwcuN8Fw> (Ogled januar 2020)

Slika 32: Franc Starešinič pred hišo v Žuničih, kjer so Italijani imeli svojo postojanko.

Slika 33: Kolpa pri Žuničih, 2. december 2015.

Viri in literatura

Arhivski viri

HDA 223 R S B I 41218/44.

Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana, Uprava krajevnega leksikona Dravske banovine v Ljubljani, 1937.

NŠAL, RAZNO, fasc. 25 A, IX. OKUPACIJA IN REVOLUCIJA.

SI AS, 1773, t.e.773, Poveljstvo 14. pehotne divizije Isonzo.

SI AS, 1790, Okrajno glavarstvo Črnomelj.

SI AS 1851 Glavni štab, t. e. 59. p.e. 1680.

Časopisni viri

Kočevar, Franc, 70 let od požiga Bojanje vasi, Svobodna misel, 14. 9. 2012.

Petrovič, Peter: Ne ubija reka, temveč politiki, Mladina, 8. 11. 2019. <https://www.mladina.si/194054/ne-ubija-reka-temvec-politiki/>

Intervjuji v hrambi arhiva projekta in objavljeni intervjuji

Adam, Tončka, Dragatuš, 10. 9. 2017, Vrag ti materi, vstreli že enkrat <https://youtu.be/hHbwTk-2T9ZI> (Ogled januar 2020)

Adlešič, Katica in Kordež, Marija, Adlešiči, 28. 10. 2017, Adlešiče so izropali in požgali, <https://youtu.be/07o0UM0hbbY> (Ogled januar 2020)

Bogdanovič, Gabre, Hrast pri Metliki, 29. 6. 2017. Še danes obžalujejo, <https://youtu.be/jCP2T-TeVVo> (Ogled januar 2020)

Bračika, Janko, Metlika, 9. 2. 2019. Mama je nosila akumulatorje, <https://youtu.be/qmKT6e-VRQ3Y>, Po kapitulaciji Italije ni bilo več elektrike, <https://youtu.be/cD6rUQyTznk> (Ogled januar 2020)

Car, Danica, Brezovica, 3. 8. 2017. Posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

Drakulić, Niko, Metlika, 9. 7. 2017. Vsaka familija je morala dati enega moškega, <https://youtu.be/1AQsaDL21iE> (Ogled januar 2020)

Goleš, (Janta) Janko, Vukšiči pod Radatoviči, 5. 7. 2017, Meja nam je koristila, <https://youtu.be/B9ejRZckQ0U> (Ogled januar 2020)

Golobič, Marija Marlena, Semič, 26. 4. 2019, Dobila sem tri makarone, <https://youtu.be/7JSOHCtXAzU> (Ogled januar 2020)

Jelenič, Marija, Črnomelj, 13. 1. 2018, Marija Jelenič, <https://youtu.be/-QrhQ9Y1MhA> (Ogled januar 2020)

Judnič, Marjan, Dolnje Dobravice, 12. 10. 2019. Posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

Jug, (Tinčika) Martina, Metlika, 19. 8. 2017, Hrvati niso smeli priti sem, https://youtu.be/szQ-sP0R_lrM (Ogled januar 2020)

Kobetič, Nežka, Črnomelj, 24. 2. 2018, Zažgali so, ker je bil brat pri partizanih, <https://youtu.be/d4eQpQi5aCA> (Ogled januar 2020)

Kočevar, Blaž, Semič, 26. 4. 2019, Italijani so bili malo dobre volje, <https://youtu.be/ki1svs7D-9A> (Ogled januar 2020)

- Kočevar, Franc, Bojanja vas, 9. 7. 2017, O požigu Bojanje vasi, <https://youtu.be/RkzrM-xplPc> (Ogled januar 2020)
- Koležnik, Marija, Metlika, 9. 2. 2019, Nemški oficir je nad ustaši skričal, da so nas pustili pri miru, https://youtu.be/ILFQUO_aY68 (Ogled januar 2020)
- Klepec, Jožef, Krasinec, 3. 9. 2017, Žide so okradli na Kolpi, https://youtu.be/dio_y0OITPY (Ogled januar 2020)
- Kralj, Anton in Miljavac, Vladka, Krasinec, 16. 3. 2019, Pol Krasinca so popalili, <https://youtu.be/5HxClan80wI> (Ogled januar 2020)
- Kramarič, Drago, Dragomlja vas, 2. 8. 2017.
Otroci meje: <https://youtu.be/CvGTkzQWYTU> (Ogled januar 2020)
- Panjan, Anton, Dolnje Dobravice, 12. 10. 2019.
- Pečavar, Marija, Semič, 13. 4. 2019, Semič v žici, <https://youtu.be/ybODl21albs> (Ogled januar 2020)
- Plut, Irena, Semič, 13. 4. 2019, Semič v žici, <https://youtu.be/ybODl21albs> (Ogled januar 2020)
- Radkovič, Zvonimir, Bereča vas, 15. 7. 2017, Vojno sem dobro občutil, <https://youtu.be/ybODl21albs> (Ogled januar 2020)
- Rauh, Peter in Mihelič, Milka, Predgrad, 24. 7. 2019, Ne sme gledati vzhajajočega sonca, <https://youtu.be/N6g9-YqvzNA> (Ogled januar 2020)
- Sodec, Marija, Dolnje Dobravice, 12. 10. 2019. Posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.
- Starešinič, Franc, Žuniči, 10. 6. 2019, Italijanska obmejna postojanka Žuniči, <https://youtu.be/TOHwcjuN8Fw> (Ogled januar 2020)
- Starešinič, Marija, Preloka, 23. 9. 2017, Črnomelj, 14. 8. 2018, Ni vredna, da jo obsije slovensko sonce, <https://youtu.be/xuVmLPmkVgw>, Zora, <https://youtu.be/D3vrenYJBFA> (Ogled januar 2020)
- Starešinič, Ivan, Balkovci, 5. 6. 2018, Žuniči med italijansko okupacijo, <https://youtu.be/FlxifP-3kYTc> (Ogled januar 2020)
- Stipanič, Anton, Ljubljana, 28. 8. 2017. Vinceremo Videt čemo, https://youtu.be/dmSKMLqAF_s, Partizani meje nismo priznali, <https://youtu.be/sRkD51Tf9KQ> (Ogled januar 2020)
- Strahinič, Ilija, Radatoviči, 2. 9. 2017. Vsaka bukev bo imela svojo glavo, https://youtu.be/1dq_69vKHpY (Ogled januar 2020)
- Špehar, Ivan in Špehar, Štefka, Breg, 2. december 2017, Kristus je bil prvi komunist. <https://youtu.be/XDRfAl2IPcU> (Ogled januar 2020)
- Štraus, Albina Sonja in Štraus, Milan, Semič, 26. 4. 2019, Italijani so imeli svoj kotel, beli pa svoj kotel, <https://youtu.be/VOE4OXTxUcw> (Ogled januar 2020)
- Tahija, Franciška, Glavica (Občina Bosiljevo, Republika Hrvaška), 3. 6. 2018, Župnik je objavil koliko jih je umrlo na Rabu, <https://youtu.be/yehSGt7Yvps> (Ogled januar 2020)
- Volf, Franc, Vas pri Kostelu, 3. 8. 2018, Naši so na Rabu umrli, <https://youtu.be/6FKFm3HZ-c8> (Ogled januar 2020)
- Weiss, Boris Anton, Predgrad, 21. 10. 2017, Kdo je okupiral Poljansko dolino ob Kolpi, <https://youtu.be/d3FiuLvMqAU> (Ogled januar 2020)
- Zepuhar, Franc, Bušinja vas, 1. 8. 2017, Kapitulacija Italije, <https://youtu.be/q99ahOj7QJg>, (Ogled januar 2020)

Spletni viri

- Postavitev tehničnih usmerjevalnih ovir na schengenski meji nujen in začasen ukrep
http://www.vlada.si/medijsko_sredisce/sporocila_za_javnost/sporocilo_za_javnost/article/postavitev_tehnicnih_usmerjevalnih_ovir_na_schengenski_meji_nujen_in_zacasen_ukrep_56921/ (Ogled junij 2017)
- Štangelj, Blaž. »"Vinceremo-vincezremo!"« 15. 3. 2018 <http://zgodovina.si/vinceremo-vincezremo/> (Ogled marec 2020).

Literatura

- Cuccu, Giovanni, Ivo, *Šestnajst mesecev med slovenskimi partizani*. Ljubljana, Borec, 1979.
- Dular, Jože, *Adlešiči v Beli krajini*. Ljubljana, Ljudska pravica, 1960.
- Cerar, Srečko in Škrk, Gracijan, *Gradili smo, Inženirska (gradbena) brigada 7. korpusa slovenske narodnoosvobodilne vojske*. Ljubljana, odbor Skupnosti borcev inženirske (gradbene) brigade 7. korpusa NOV Slovenije in Društvo piscev zgodovine NOB Slovenija v Ljubljani, 1992.
- Ferenc, Tone, *Fašisti brez krinke, dokumenti 1941–1942*. Ljubljana, Maribor, Obzorja, 1987.
- Ferenc, Tone, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno: Izbrana dela 1, Razkosanje in aneksionizem*. Uredil Mitja Ferenc. Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2006.
- Godina, Ferdo, *Požgane slovenske vasi*. Ljubljana, Zavod »Borec«, 1970.
- Karlin, M. Alma, *Moji izgubljeni topoli*. Ljubljana, Mladinska knjiga in Muzej novejša zgodovine Celje, 2007.
- Logan, F. Edward ml., *Skočite, prekleto, skočite!* Ljubljana, Cankarjeva založba, 2016.
- Metlika v plamenih*, Zveza borcev NOV. Metlika, 1964.
- Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945*. (Zdravko Klanjšček – urednik, dr. Tone Ferenc, Ivan Ferlaž, dr. Metod Mikuž, Jože Novak, Miroslav Stepančič, Alenka Nedog, dr. Miroslav Stiplovšek). Ljubljana: Partizanska knjiga, 1976.
- Polič, Radko, *Belokranjski odred*. Ljubljana, Partizanska knjiga, 1975.
- Polič, Radko, *Čudežna pomlad*. Ljubljana, Založba Borec, 1979.
- Repe, Božo, *S puško in knjigo*. Ljubljana, Cankarjeva založba, 2015.
- Rus, Zvonko, *Kronika mesta Metlike II*. Metlika, Belokranjsko muzejsko društvo, 2003.
- Sunajko, Stevo, *Sodelovanje slovenskih in hrvaških narodnoosvobodilnih enot 1941–1945*. Ljubljana, Partizanska knjiga, 1971.
- Vovko, Andrej, *Nasmejana zgodovina, Potovanje skozi čas v 189 nasmehih*. Ljubljana, Založba Mladinska knjiga, 1996.
- Weiss, Boris, Anton, *Napad na okupatorsko postojanko s Starem Trgu ob Kolpi 1. junij 1942*. Predgrad, Krajevna organizacija Združenja borcev za vrednote NOB; Stari trg ob Kolpi, 2012.
- Weiss, Janez, *Od daleč je videla kako so padale bombe na mesto. Memento ob 70-letnici bombardiranja Črnomlja 3. oktobra 1943*. Črnomelj, Občina Črnomelj, 2013.
- Weiss, Janez, Ves Dragatuš trpi, krivi in nekrivi. *Memento ob 70-letnici bombardiranja vasi Dragatuš 5. maja 1944*. Dragatuš, Krajevna skupnost, 2014.
- Zbornik: Žumberak-Gorjanci (1941–1945)*. Urednik Franci Šali. Novo mesto, Dolenjski muzej, 2004.
- Žabkar, Lojze, Jože: *Izpovedi*. Ljubljana, Križniški priorat, 1991.

Viri in avtorstvo slikovnega gradiva

Slika 1, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman.

Slika 2, Arhiv Božidarja Flajšmana

Slika 3, Arhiv Ane Starešinič

Slika 4, SI AS, 1790, škatla 5, mapa 4. Dopis Žandarmerijske stanice v Vinici sreskemu načelniku v Črnomlju, 18. 5. 1941.

Slika 5, SI AS 1790, škatla 5, mapa 4.

Slika 6, SI AS 1790, škatla 5, mapa 2. Kotarska oblast u Jastrebarskom, Broj: 623, Pov.-1941. Jastrebarsko, dne 26 travnja 1941. Predmet: Radatovići općine pripojenje kotaru Jastrebarskom.

Slika 7 SI AS 1790, škatla 3, mapa 1. Občina Radatovići, Broj:1 kom. Pov./1941.

Slika 8, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman. Radatovići, 17. 9. 2017.

Slika 9, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor zemljevida Rok Ciglič. Na osnovi arhivskih dokumentov sta potek žične ograje okoli Metlike določila Bojan Balkovec in Božidar Flajšman. Avtorji vsebine Bojan Balkovec, Božidar Flajšman in Blaž Štangelj.

Slika 10 Arhiv Božidar Flajšman

Slika 11, SI AS 1851, t.e. 59, p.e. 1680.

Slika 12, Arhiv Janija Bračike.

Slika 13, Arhiv projekta Okupacijske meje, Avtorica zemljevida Manca Volk Bahun, Avtorji vsebine Bojan Balkovec, Božidar Flajšman in Blaž Štangelj.

Slika 14, SI AS 1750, škatla 5, mapa 4, Občina Semič. Št. 1791/42. Poročilo o raznih dogodkih. Okrajnemu glavarstvu v Črnomlju.

Slika 15, SI AS 1790, škatla 5, mapa 2.

Slika 16, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman.

Slika 17, Arhiv Božidarja Flajšmana.

Slika 18, Avtor fotografije Daro (Božidar) Kopinič. MNZS.

Slika 19, Cuccu, Šestnajst mesecev med slovenskimi partizani, 84.

Slika 20, Arhiv Petra Rauha in Milke (Ljudmile) Mihelič.

Slika 21, SI AS, 1790, 2. škatla, 1. mapa, Elonco degli internati dal comune di Črnomelj.

Slika 22, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman. Črnomelj, 10. 3. 2018.

Slika 23: Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman. Balkovci, 5. 6. 2018.

Slika 24, Belokranjski muzej Metlika.

Slika 25, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman.

Slika 26, Belokranjski muzej Metlika.

Slika 27, Belokranjski muzej Metlika.

Slika 28, Belokranjski muzej Metlika.

Slika 29, HDA 223 R S B I 41218/44, škatla 301.

Slika 30, HDA 223 R S B I 41218/44, škatla 301.

Slika 31, Slika 26, Belokranjski muzej Metlika.

Slika 32, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman. Žuniči, 10. 6. 2019

Slika 33, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman.

Summary

Božidar Flajšman

Vinceremo, videt čemo: Occupation borders in Bela krajina 1941-1945

The occupation border between fascist Italy and the Ustashe Independent State of Croatia (NDH) in Bela krajina ran along the border of the Črnomelj district, from Trdinov vrh along the Gorjanci ridge and Žumberk to the Kolpa River near Božakovo, moving along the Kolpa River up to Predgrad. To prevent the Slovenian and Croatian partisan brigades from crossing the border, the Italians intended to fortify the border at Gorjanci/Žumberk with a corridor of wire fence and bunkers. No wire fence was conceived along the Kolpa River, only fortified bridges and other structures. Due to the capitulation in the spring of 1943, the Italians only managed to build five bunkers near Metlika. The border cut deep into people's daily lives, especially farmers who had land on both sides of the border. People along the border also faced the issue of refugees coming from the NDH, especially the Jewish population. Residents of Žumberk with Orthodox roots believed the border was quite useful since it prevented the Ustashe from coming to the Italian occupation area. In May 1941, there were individual attempts to annex the municipality of Radatovići, which was part of the Črnomelj district, to the NDH; and an attempt to annex the entire region of Bela krajina to Nazi Germany. A strong resistance movement evolved very quickly, forcing the Italians to leave smaller border outposts as early as December 1942. From then on, they stayed in larger towns only, surrounding them completely or partially with bunkers and barbed wire.

After the capitulation of Italy in September 1943, Bela krajina became a free territory where the headquarters of the National Liberation Army and the partisan detachments of Slovenia was set up in addition to the Executive Committee of the Liberation Front, and several other institutions. By the end of the war, only a couple of individual invasions of Germans and Ustashe had hit Bela krajina. Today, comparisons between the former occupation border and the current wired border with the Republic of Croatia are being made, especially the one along the Kolpa River.